

MAKROEKONOMISKO
NORIŠU
PĀRSKATS

2020

SEPTEMBRIS

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS

2020. gada septembris

MAKROEKONOMISKO NORIŠU PĀRSKATS
2020. gada septembris, Nr. 31

© Latvijas Banka, 2020

Pārpublicējot obligāta avota norāde.

Latvijas Banka
K. Valdemāra iela 2A, Rīga, LV-1050
Tālrunis: 67022300 info@bank.lv
<http://www.bank.lv>

Saturs

Saīsinājumi	3
Ievads	4
1. Ārējais pieprasījums	5
2. Finanšu nosacījumi	9
2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi	9
2.2. Norises pasaules finanšu tirgos	12
2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi	14
3. Nozaru attīstība	22
3.1. Apstrādes rūpniecība	22
3.2. Būvniecība un nekustamā īpašuma nozare	23
3.3. Tirdzniecība	25
3.4. Transports	25
4. IKP analīze no pieprasījuma puses	27
4.1. Iekšzemes pieprasījums	27
4.2. Valdības patēriņš	28
4.3. Tirdzniecības bilance	30
5. Darba tirgus, izmaksas un cenas	32
6. Secinājumi un prognozes	35
7. Scenāriju analīze	38
7.1. Sociālo pabalstu efektivitāte, mazinot ienākumu nevienlīdzību un nabadzību	38
7.2. Darbaspēka nodokļu sloga samazināšana	40
Papildinformācija	44
Statistiskā informācija	S1

Saīsinājumi

AS – akciju sabiedrība
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CSP – Centrālā statistikas pārvalde
DSGE modelis – dinamiskais stohastiskais vispārējā līdzsvara modelis (*Dynamic Stochastic General Equilibrium Model*)
ECB – Eiropas Centrālā banka
EK – Eiropas Komisija
EONIA – eiro uz nakti izsniegto kredītu vidējais indekss (*euro overnight index average*)
ES – Eiropas Savienība
EURIBOR – eiro starpbanku piedāvājuma procentu likmju indekss (*euro interbank offered rate*)
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
GMI – garantētie minimālie ienākumi
IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis
IKP – iekšzemes kopprodukts
ITRMO – ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperācija
MFI – monetārā finanšu iestāde
NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra
OPEC – Naftas eksportētājvalstu organizācija (*Organisation of Petroleum Exporting Countries*)
OPEC+ – OPEC dalībvalstis un Krievijas Federācija, Azerbaidžānas Republika, Bahreinas Karaliste, Bruneja Darusalama, Dienvidsudānas Republika, Kazahstānas Republika, Malaizija, Meksikas Savienotās Valstis, Omānas Sultanāts un Sudānas Republika
PĀAIP – pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programma
PĀITRO – pandēmijas ārkārtas ilgāka termiņa refinansēšanas operācija
PVN – pievienotās vērtības nodokis
SPCI – saskaņotais patēriņa cenu indekss
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds
VAS – valsts akciju sabiedrība
VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Ievads

Latvijas Banka prognozē mērenāku Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību 2020. gadā, nekā tika lēsts jūnijā. Ar Covid-19 pandēmijas ierobežošanu saistīto pasākumu stingrības mazināšana palēnināja ekonomisko lejupslīdi 2. ceturksnī, un tirgus dalībnieku noskaņojuma uzlabošanās vasarā noteica vairāku nozaru strauju atveseļošanos. Pašlaik vērojamā Covid-19 pandēmijas attīstība globālajā un reģionālajā mērogā liek saglabāt piesardzību, tomēr IKP prognoze 2020. gadam pārskatīta, un gaidāmais IKP sarukums mazināts līdz -4.7%. Turpmāk noturīgāks ārējais pieprasījums un gaidāmā ES finansējuma ieplūde uzturēs tautsaimniecības izaugsmi, tomēr labāks 2020. gada bāzes rādītājs nedaudz mazina gaidāmo IKP 2021. gada izaugsmes tempu (5.1%).

Lai gan atbalstošie monetārās un fiskālās politikas pasākumi nodrošinājuši mērena optimisma atjaunošanos finanšu tirgos, finansēšanas nosacījumi joprojām ir vājāki nekā pirms Covid-19 pandēmijas sākuma. Latvijā turpinājies noguldījumu atlikuma kāpums, turpretī, uzņēmumiem neizmantojot kredītiestāžu kredītus kā risinājumu Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes pārvarēšanai, kredītportfelis joprojām sarūk.

Pasākumi Covid-19 pandēmijas ierobežošanai un pieprasījuma sarukums negatīvi ietekmēja darba tirgus attīstību, bet vienlaikus valdības atbalsta pasākumi nodarbinātības un ienākumu uzturēšanai palēnināja bezdarba pieaugumu. Tomēr, uzņēmumiem optimizējot izmaksas, atalgojuma kāpums saglabāsies gaus. Naftas cenu krituma un ekonomiskās aktivitātes samazināšanās ietekmē novērotais deflācijas periods nebūs ilgstošs. Mērenāka ekonomiskā lejupslīde un noturīgāka situācija darba tirgū, nekā jūnijā lēsts, ir faktori, kas nosaka inflācijas prognozes paaugstināšanu 2020. gadam līdz 0.2% un 2021. gadam līdz 1.4%.

1. Ārējais pieprasījums

Lai gan Covid-19 uzliesmojums ir būtiska globālās ekonomiskās izaugsmes krituma noteicošais faktors, jau iepriekš pastāvošie lejupvērstie riski – tirdzniecības kari, ģeopolitiskie saspīlējumi un sarunas par vienošanos pēc breksita – arī uztur nenoteiktību un apdraud tautsaimniecības atveseļošanu. Tomēr, pastāvot lielai ar tautsaimniecības attīstību saistītai nenoteiktībai, vasaras mēnešos atveseļošanās pēc ekonomiskās izaugsmes krituma, kas bija saistīts ar Covid-19 pandēmiju, daudzviet bijusi straujāka, nekā lēsts pesimistiskajos prognožu scenārijos, un nedaudz uzlabojusi joprojām negatīvo risku bilanci turpmākajai tautsaimniecības virzībai.

2020. gada sākums bija saistīts ar sarežģītiem ekonomiskās izaugsmes stiprināšanas pasākumiem, taču pēc tam, kad 11. martā Pasaules Veselības organizācija paziņoja, ka Covid-19 uzliesmojums kļuvis par pandēmiju, visu valstu valdību un centrālo banku darba kārtībā nonāca jautājums par iespējamiem risinājumiem ekonomiskās attīstības satricinājuma sekū mazināšanai un iespējami ātrākai pirms šīs pandēmijas sasniegtā līmeņa atgūšanai. Līdz septembra sākumam ar Covid-19 kopumā inficējušies aptuveni 29 milj. cilvēku, t.sk. vairāk nekā 900 tūkst. ir miruši. Starp vairāk skartajām valstīm, kur ar Covid-19 saslimuši vairāk nekā miljons cilvēku, ir ASV, Indija, Brazīlija un Krievija. Savukārt Eiropā spēcīgākais saslimšanas uzliesmojums bija vērojams Spānijā, Francijā un Itālijā, kā arī Apvienotajā Karalistē un Vācijā. Lai gan vasaras mēnešos saslimstības rādītāji Eiropas valstīs būtiski samazinājās, jaunākie dati liecina par arvien lielāku Covid-19 pandēmijas otrā viļņa iespējamību.

Sākotnēji vairākas starptautiskās institūcijas un centrālās bankas izteica prognozes par būtisku ekonomiskās aktivitātes zudumu un līdz ar to arī smagu IKP kritumu. SVF 2020. gada jūnijā prognozēja, ka pasaules IKP 2020. gadā saruks par 4.9%, bet 2021. gadā atkal augs par 5.4%, paliekot par 6.5 procentu punktiem zemākā līmenī, nekā tika prognozēts 2020. gada janvārī. Tomēr jūnijā un jūlijā līdz ar Covid-19 pandēmijas ierobežojumu stingrības samazināšanos vairākās pasaules valstīs ekonomiskā aktivitāte atjaunojās nedaudz ātrāk, nekā iepriekš paredzēts, nepiepildoties pesimistiskākajām prognozēm. Tādējādi septembra sākumā ECB pārskatīja un uzlaboja pasaules ekonomiskās izaugsmes prognozes 2020. un 2021. gadam. Vienlaikus ESAO novērtēja, ka, ņemot vērā vasaras mēnešos panākto ekonomisko atveseļošanu, pasaules IKP 2020. gadā samazināsies par 4.5%, bet 2021. gadā uzlabosies par 5.0%.

Pastāvošie lejupvērstie riski var būtiski ietekmēt turpmāko Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes attīstības gaitu, t.sk. pandēmijas otrais vilnis un ar to saistīto ierobežojumu ilgums (kā iedzīvotāji un valdības reaģēs uz augošo saslimšanas gadījumu skaitu un cik stingri būs no jauna ieviestie ierobežojumi un to ietekme uz ekonomisko darbību), valdību atbalsts iedzīvotājiem un uzņēmumiem (vai pašlaik īstenotās programmas tiks pagarinātas vai tiks aizstātas ar jauniem pasākumiem, kas atbalstītu tautsaimniecības atveseļošanu), patērētāju uzvedība (uzkrājumu veidošana un brīvprātīga sociālā distancēšanās ar ietekmi uz patēriņu un pirkstspēju), nodarbinātība (cik ātri darba ņēmēji, kuri pašlaik vēl saņem dīkstāves pabalstus, vai jau bez darba palikušie spēs pilnvērtīgi atgriezties darba tirgū) un globālo piegādes ķēžu efektivitāte (iespējamo pārmaiņu un ieviesto ierobežojumu radīto pārrāvumu ietekme uz ražošanu un produktivitāti). Vienlaikus ar augošo nenoteiktību par Covid-19 pandēmijas otrā viļņa ietekmi arī ASV un Ķīnas tirdzniecības attiecības, Apvienotās Karalistes un ES attiecību risinājums pēc breksita un novembrī gaidāmās ASV prezidenta vēlēšanas vairo ar nākotnes izaugsmes perspektīvām saistīto nenoteiktību.

Pēc tam, kad aprīļa sākumā OPEC, reaģējot uz naftas pieprasījuma kritumu aptuveni par 30%, panāca vienošanos par naftas ieguves līmeņa pazemināšanu gandrīz par 10 milj. barelu dienā (10% no kopējā piedāvājuma), pakāpeniski uzlabojoties globālajam naftas pieprasījumam, tika panākta jauna vienošanās par turpmāko naftas ieguves samazināšanu

(sākot no augusta par 7.7 milj. barelu dienā). Tas kopumā ļāva stabilizēt naftas cenu globālajos tirgos, tai pēdējos mēnešos svārstoties 35–43 ASV dolāru par barelu robežās.

ASV IKP izaugsme 2. ceturksnī samazinājās par 9.1% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu (1. ceturksnī – par 0.3%). Viens no lielākajiem riskiem, kas apdraud turpmāko tautsaimniecības atveseļošanās gaitu, ir augstais bezdarba līmenis, kas aprīlī bija sasniedzis 14.7% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem un augustā samazinājās līdz 8.4%, joprojām atrodoties būtiski virs 2020. gada sākuma līmeņa. FRS vadītājs Dž. Pauels (*J. Powell*) augusta beigās paziņoja par jauno centrālās bankas stratēģiju, kas koncentrēsies uz nodarbinātības situācijas uzlabošanu valstī, nosakot vidējās inflācijas mērķi (*average inflation targeting*), ilgstoši zemākas inflācijas apstākļos ļaujot inflācijai pārsniegt 2% mērķi. Finanšu tirgus dalībniekiem tas bija signāls par atbalstošās monetārās politikas ilgstošāku īstenošanu. Atjaunojoties pieprasījumam un stabilizējoties naftas cenu līmenim, jūlijā ASV gada inflācija palielinājās līdz 1%.

Ķīnā, kuras tautsaimniecību pirmo ietekmēja Covid-19 pandēmija un kur ātrāk sāka tautsaimniecības atveseļošanās, izaugsmes temps turpina nostiprināties līdz ar augošo iekšējo un ārējo pieprasījumu. Augustā Ķīnas eksports salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu pieauga par 9.5%, bet imports, ņemot vērā lēnāku iekšējā patēriņa atjaunošanos, samazinājās par 2.1%. 2. ceturksnī Ķīnas IKP palielinājās par 3.2%, tomēr lēnāk nekā 2019. gada pēdējā ceturksnī, kad gada izaugsmes temps bija 6.0%. Turpretī Japānā zemas rūpniecības aktivitātes, vāja patēriņa un eksporta pieprasījuma dēļ atveseļošanās temps būtiski stagnē. Mazumtirdzniecības apgrozījums, ko ietekmēja ne tikai Covid-19 pandēmija, bet arī patēriņa nodokļa pieaugums, kopš marta krituma turpina samazināties un jūlijā bija par 2.8% zemāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Rūpniecības aktivitāte Japānā sarūk jau kopš 2019. gada septembra un jūlijā bija par 15.7% zemāka nekā pirms gada. IKP gada pārmaiņu temps 2. ceturksnī bija –10.1%.

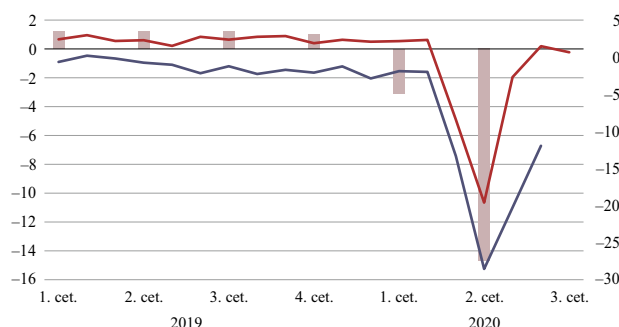
Eiro zonā 2020. gada 1. pusgadā bija vērojami rekordlieli tautsaimniecības rādītāju kritumi. 2. ceturksnī IKP saruka par 14.7% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu (1. ceturksnī – par 3.2%). Šis kritums bija mazāks, nekā iepriekš prognozēts, tomēr tas bija lielākais līdz šim reģistrētais samazinājums. Dati par apstrādes rūpniecības izlaides apjomu un mazumtirdzniecības apgrozījumu martā un aprīlī liecināja, ka ekonomiskā aktivitāte Covid-19 pandēmiju ierobežojošo pasākumu dēļ nozīmīgi samazinājās, taču maijā un jūnijā pēc ierobežojumu pakāpeniskas atcelšanas sekoja kāpums, kas apsteidza izaugsmes gaidas. Jūlijā mazumtirdzniecības apjoms gan neturpināja pozitīvo tendenci un samazinājās par 1.3% salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi, taču nedaudz (par 0.4%) pieauga salīdzinājumā ar 2019. gada atbilstošo periodu. Savukārt apstrādes rūpniecības izlaides apjoms jūlijā turpināja nostiprināties un palielinājās par 4.1% salīdzinājumā ar jūniju, bet bija par 7.7% mazāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Iepirkumu vadītāju indeksi un ekonomiskā noskaņojuma rādītāji, kas raksturo tuvāko mēnešu gaidas, uzlabojas, lai gan mērenāk nekā vasaras sākumā. ECB speciālistu 2020. gada septembra makroekonomiskajās iespēju aplēsēs eiro zonai prognozēts, ka, ņemot vērā labākus, nekā iepriekš gaidīts, makroekonomiskos rādītājus, eiro zonas IKP 2020. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu saruks par 8.0% (Eirosistēmas speciālistu 2020. gada jūnija makroekonomiskās iespēju aplēses eiro zonai paredzēja kritumu par 8.7%) un pieaugs par 5.0% 2021. gadā (Eirosistēmas speciālistu 2020. gada jūnija makroekonomiskajās iespēju aplēsēs tika prognozēta 5.2% izaugsme).

Arī Latvijas nozīmīgākajās tirdzniecības partnervalstīs ekonomiskais noskaņojums jau kopš maija strauji uzlabojas, taču augustā eiro zonā un ES bija atguvis tikai aptuveni 60% no marta un aprīļa kritumā zaudētās vērtības. Balstoties uz informāciju, kas bija pieejama augustā, Latvijas ārējā pieprasījuma krituma novērtējums 2020. gadā ir mazināts un tā attīstība tuvākajos pāris gados paredzēta virs krīzes saasinājuma laikā lēstā līmeņa.

1. attēls

**EIRO ZONAS IKP, APSTRĀDES
RŪPniecības IZLAIDE UN
MAZUMTIRDZniecības Apgrozījums**
(salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu;
sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzināti dati; %)

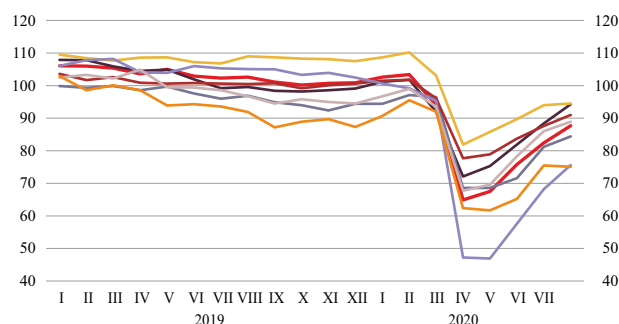
IKP
Apstrādes rūpniecības izlaide (labā ass)
Mazumtirdzniecības apgrozījums (labā ass)

2. attēls

EKONOMISKĀ NOSKAŅUMA RĀDĪTĀJI
(ilgtermiņa vidējais = 100)

Eiropa zona
Vācija
Igaunija
Latvija
Lietuva
Polija
Zviedrija
Apvienotā Karaliste

Vācijas IKP sarukums 2. ceturksnī sasniedza 9.7%, taču valsts tautsaimniecība bija noturīgāka pret krīzi nekā eiro zona vidēji. Lai gan būtiski, ar vīrusa ierobežošanu saistītie pasākumi nebija starptautiskajiem, un nozīmīga to stingrības mazināšana sākās agri – maija vidū. Lai gan saglabājies spēcīgs starptautiskā preču pasūtījumu kāpums, pēc straujas atveseļošanās maijā apstrādes rūpniecības pieauguma temps jūlijā kļuva lēnāks. Jūlijā atgūšanās tempu zaudēja arī Vācijas eksports, taču vēl straujāk saruka importa kāpuma temps, nelabvēlīgi ietekmējot tirdzniecības partnervalstis, t.sk. Latviju. Vēsturiski labi noslīpētā īstermiņa darba programma ļāva izvairīties no būtiska bezdarba līmeņa pieauguma, un jau maijā ar uzviju tika atgūts mazumtirdzniecības aprīļa kritums. Valdības patēriņa pieaugums mazināja krituma tempu, un atbalsta pasākumi paredzēja ne tikai īstermiņa krīzes slāpēšanu (piemēram, PVN mazināšanu, ienākumu krituma kompensāciju nodarbinātajiem un uzņēmumiem), bet arī garantijas u.c. stimulus ilgtermiņa investīciju veicināšanai.

Baltijas kaimiņvalstis bija starp noturīgākajām krīzē, 2. ceturksnī zaudējot tikai nedaudz vairāk nekā 5% no IKP. Abās valstīs ierobežojumu politika spēja noturēt samērā zemu inficēšanās rādītājus, kā arī tika paredzēti un laikus uzsākti plaši valdības atbalsta pasākumu kopumi (piemēram, atbalsts iedzīvotāju ienākumu saglabāšanai). Pēc sākotnējā lēciena aprīlī bezdarba līmeņa pieaugums būtiski palēninājās, strauji uzlabojās nodarbinātības gaidas un mazumtirdzniecības konfidence, kas augustā kļuva pozitīva. Rūpniecība un eksports atguvās strauji, jūlijā Igaunijā gandrīz dzēšot krīzes ietekmi un Lietuvā nedaudz atpaliekot no iepriekšējā gada jūlija līmeņa. Lai gan EK vasaras prognozes abām valstīm paredzēja IKP sarukumu, kas pārsniedz 7%, gan iekšējā tirgus, gan eksporta noturība un atveseļošanās straujums ierindoja Baltijas kaimiņvalstis starp spēcīgākajām tautsaimniecībām pēc krīzes saasinājuma. Lietuva un Igaunija bija galvenās valstis, kuras balstīja Latvijas eksporta atjaunošanos.

Latvijas lielākajās tirdzniecības partnervalstīs ārpus eiro zonas, izņemot Dāniju un Poliju, bija raksturīga maigāka ierobežojumu piemērošana, bet augstāka infekcijas izplatība. Krievijas tautsaimniecība papildus vīrusa ierobežojumu tiešajai ietekmei cieta arī no straujā naftas cenu krituma, kas samazināja valsts eksporta vērtību. Naftas cenu sarukums mazināja valsts iespēju sniegt būtisku finansiālo atbalstu tautsaimniecībai. Tas kavēs arī tālāko atveseļošanos pēc krīzes un tautsaimniecības attīstību turpmāk (iepriekš tika gaidīts devums no valsts investīcijām infrastruktūrā). 2. ceturkšņa kritums bija plašs, un visvairāk saruka

pakalpojumu, transporta, rūpniecības un mazumtirdzniecības devums. EK pavasarī Krievijai paredzēja 5% IKP sarukumu 2020. gadā un, trūkstot citiem izaugsmi veicinošiem faktoriem papildus gaidītajām valsts investīcijām, nelielu izaugsmi 2021. gadā (1.2%) ar lejuvēršiem riskiem.

Zviedrijas tautsaimniecības attīstība 2. ceturksnī saruka vairāk nekā citās Skandināvijas valstīs. Lai gan ar Covid-19 pandēmiju saistītie ierobežojumi traucēja ekonomisko aktivitāti būtiski mazāk nekā reģionā un ES kopumā, Covid-19 izplatība bija viena no augstākajām. Centieni netraucēt ekonomisko aktivitāti nepasargāja Zviedriju no apkārtējās vides vājināšanās un piegādes ķēžu traucējumiem, ciešot eksportējošām nozarēm. Vasaras prognožu ciklā EK paredzēja Zviedrijai vienu no mazākajiem kritumiem 2020. gadā (-5.3%), tomēr 2. ceturksņa rezultāti, strauji augošs bezdarbs, kas noteica vājākus mazumtirdzniecības rādītājus, uz kopējā fona bija sliktāki. Nodarbinātības gaidas Zviedrijā aprīlī pasliktinājās krietni mazāk, taču augustā to atjaunošanās beidzās pretstatā augšupejas turpinājumam vairākumā ES valstu.

Apvienotā Karaliste 2. ceturksnī pat uz vispārējā negatīvā fona izcēlās ar dramatisku tautsaimniecības sarukumu, tam pārsniedzot 20% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni. To ietekmēja relatīvi vēlāka (neskarot 1. ceturksņa aktivitāti) un strauja ierobežojumu ieviešana, kā arī vīrusa izplatība, kas kopā ar Zviedriju negatīvā nozīmē izcēlās uz Eiropas fona. Visvairāk cieta tieši ierobežojumu skartās pakalpojumu nozares, rūpniecība un būvniecība. Ekonomiskā noskaņojuma rādītāji līdz pat augustam atjaunojās vāji, īpaši zems līmenis saglabājās pakalpojumos un rūpniecībā, bet arī patērētāju un mazumtirdzniecības noskaņojums joprojām bija ļoti negatīvs. EK jūnija prognozes paredzēja Apvienotajai Karalistei vienu no lielākajiem kritumiem Eiropā (-9.7% 2020. gadā). Jūlijā tautsaimniecības atveseļošanās palēninājās, un septembrī, strauji augot Covid-19 izplatībai, Apvienotā Karaliste atsāka atjaunot socializēšanās ierobežojumus. Faktiskā tautsaimniecības attīstība un pēdējā laika politiskie signāli, kas arvien vairāk sliecas breksita bez vienošanās virzienā, dod pamatu gaidīt vājāku attīstību, nekā iepriekš prognozēts. Jāņem vērā, ka 2021. gadam IKP izaugsme 6.0% līmenī lēsta, pieņemot, ka Apvienotās Karalistes un ES tirdzniecības nosacījumi netiks mainīti.

Dānijā un Polijā 2. ceturksnī bija samērā neliela jaunā koronavīrusa izplatība un stingri ierobežojumu pasākumi. Smagāk cieta Polijas tautsaimniecība, sarūkot par 8.9% salīdzinājumā ar 1. ceturksni, bet Dānijas IKP saruka par 6.9%. Abās valstīs maz cieta nodarbinātība un mazumtirdzniecība (Dānijā 2. ceturksnī mazumtirdzniecībā pat bija vērojams spēcīgs pieaugums), taču iekšējā pieprasījuma vājums atspoguļojās pakalpojumu un investīciju kritumā. EK jūnijā abās valstīs paredzēja relatīvi mazāku krīzes ietekmi (5.2% un 4.6% kritumu 2020. gadā attiecīgi Dānijā un Polijā). Polijā paredzēta lielāka apjoma valsts atbalsta pakete, kas varētu palīdzēt īstenoties EK prognozei par samērā pilnīgu atveseļošanos 2021. gadā, IKP augot par 4.3%.

2. Finanšu nosacījumi

Līdz ar Covid-19 izplatību ārpus Ķīnas arī finanšu tirgos sāka pieaugt bažas par turpmāko tautsaimniecības attīstību. Riskantāko finanšu aktīvu cenas strauji saruka, investoriem uztraucoties par uzņēmumu maksātspēju, rentabilitāti un nākotnes darbības izredzēm. Savukārt t.s. drošo aktīvu cenu kritumu veicināja investoru pieprasījums pēc likviditātes, kas šajā krīzes epizodē bija īpaši liels. Vadošās centrālās bankas un valstu valdības nekavējoties lēma par atbalstošiem monetārās un fiskālās politikas pasākumiem, kas nodrošināja piesardzīga optimisma atgriešanos finanšu tirgos. Neraugoties uz finansēšanas nosacījumu straujo uzlabošanos kopš aprīļa sākuma, tie joprojām ir vājāki nekā pirms Covid-19 pandēmijas.

2.1. ECB un citu vadošo centrālo banku lēmumi

2020. gada februāra beigās, Covid-19 sākot izplatīties eiro zonas valstīs, finanšu tirgus pārņēma panika. Sākotnēji investori steidza atbrīvoties no riska aktīviem, t.sk. akcijām un augsta ienesīguma uzņēmumu obligācijām. Tas izraisīja augstu svārstīgumu un strauju cenu kritumu. Satraukumam pastiprinoties, investori arvien vairāk priekšroku deva likviditātei un pārdeva arī valdības obligācijas. Investoriem izvairoties no jaunu risku uzņemšanās augstas nenoteiktības apstākļos, uzņēmumiem radās grūtības piesaistīt finanšu līdzekļus. Šāda finanšu nosacījumu pasliktināšanās radīja riskus monetārās politikas transmisijas mehānismam.

ECB Padome, reaģējot uz Covid-19 straujās izplatības radītajiem riskiem monetārās politikas transmisijas mehānismam un draudiem tautsaimniecības izaugsmei, 18. martā ārkārtas sanāsmē lēma par pandēmijas ārkārtas aktīvu iegādes programmas (PĀAIP) izveidi. ECB Padome arī pauda apņēmību darīt visu nepieciešamo savu pilnvaru ietvaros, lai atbalstītu visus eiro zonas tautsaimniecības dalībniekus šajā īpaši grūtajā laikā, nodrošinot atbalstošus finansēšanas nosacījumus Covid-19 pandēmijas izraisītā šoka mazināšanai¹.

PĀAIP ir jauns nestandarta monetārās politikas instruments, kura ietvaros tiek iegādāti privātā un valsts sektora finanšu aktīvi. Sākotnēji PĀAIP ietvaros pirktu aktīvu maksimālā summa bija noteikta 750 mljrd. eiro, bet, ekonomiskās izaugsmes un inflācijas prognozēm samazinoties, 4. jūnijā tika pieņemts lēmums atbalsta summu palielināt līdz 1350 mljrd. eiro. Lai gan valdības vērtspapīru iegāžu paredzamais sadalījums atbilst nacionālo centrālo banku kapitāla atslēgai, atšķirībā no aktīvu iegādes programmas PĀAIP ir elastīgāka attiecībā uz iegāžu apjomu, tempu un iegādājamo aktīvu sadalījumu pa aktīvu klasēm un valstīm, kā arī aptver nedaudz plašāku aktīvu loku. PĀAIP ietvaros iegādājamas arī nefinanšu uzņēmumu īstermiņa parādzīmes un tiek veiktas arī Grieķijas valdības parāda vērtspapīru iegādes. Vērtējams, ka šī iegāžu elastība arī noteica būtisku daļu no panākumiem PĀAIP spējā nozīmīgi uzlabot finansēšanas nosacījumus visās aktīvu klasēs, jo ļāva aktīvu iegāžu sākumposmā iegādāties aktīvus tajos segmentos, kuros saspīlējums bija lielāks. PĀAIP ir plānots īstenot tik ilgi, kamēr ECB Padome būs pārliecināta, ka Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze ir pārvarēta, bet vismaz līdz 2021. gada jūnija beigām. Tika arī nolemts, ka PĀAIP ietvaros iegādāto vērtspapīru reinvestīcijas notiks līdz 2022. gada beigām.

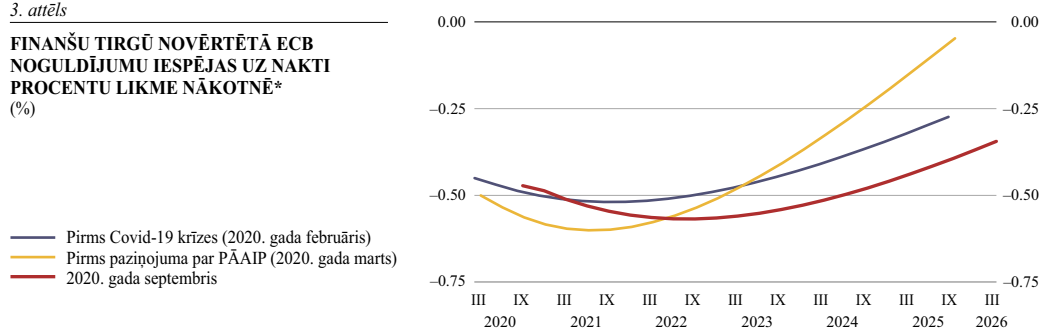
Lai uzlabotu centrālās bankas likviditātes operāciju pieejamību un finansējuma plūsmas nepārtrauktību, papildus tam cenšoties mazināt procikliskas dinamikas veidošanos zemākā investīciju līmeņa vērtspapīru tirgū, ECB 7. aprīlī paziņoja par ķīlas prasību samazināšanu, tās vēl vairāk atvieglojot 22. aprīlī, nosakot, ka tie vērtspapīri, kuri līdz 7. aprīlim bija investīciju līmeņa (izņemot ar aktīviem nodrošinātos vērtspapīrus (ABS)), arī turpmāk, ja to kredītreitings būs vismaz BB līmenī, varēs tikt izmantoti par ķīlu ECB operācijās.

¹ Vairāk informācijas sk. ECB paziņojumā https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html.

Reaģējot uz notikumu attīstību tautsaimniecībā un lai augstas nenoteiktības apstākļos turpinātu atbalstīt aizdevumu plūsmu mājāsaimniecībām un uzņēmumiem, ECB Padome 30. aprīlī nolēma vēl vairāk pastiprināt monetārās politikas atbalstu. Pirmkārt, tā nolēma padarīt pievilcīgāku ilgāka termiņa refinansēšanas mērķoperāciju (ITRMO III) procentu likmi uz noteiktu laiku. Otrkārt, tika paziņots par jaunu pandēmijas ārkārtas ilgāka termiņa refinansēšanas operāciju (PĀITRO) izveidi. Tās tika uzsāktas 2020. gada maijā un pakāpeniski sasniegs dzēšanas termiņu laikā no 2021. gada jūlija līdz septembrim – atbilstoši ECB noteikto nodrošinājuma atvieglojumu pasākumu ilgumam. Pievilcīgie ITRMO III 4. kārtas operāciju nosacījumi noteica banku lielo interesi, aizņemoties naudas līdzekļus 1.31 trilj. eiro apjomā.

3. attēls

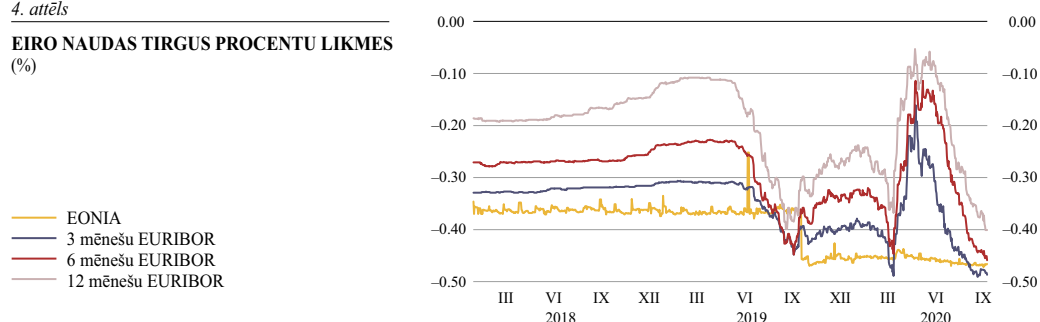
**FINANŠU TIRGŪ NOVĒRTĒTĀ ECB
NOGULDĪJUMU IESPĒJAS UZ NAKTI
PROCENTU LIKME NĀKOTNĒ***
(%)

* Procentu mijmaiņas darījumus, kuru pamatā esošais darījums ir eiro uz nakti izsniegto kredītu indeksa vidējā vērtība, iecenotā ECB galvenā monetārās politikas likme.

4. attēls

EIRO NAUDAS TIRGUS PROCENTU LIKMES
(%)

ECB prezidente K. Lagarda (*C. Lagarde*) preses konferencē pēc Padomes 2020. gada jūlija sanāksmes norādīja, ka jaunākā saņemtā informācija liecina, ka ekonomiskā aktivitāte eiro zonā atjaunojas. Tomēr aktivitātes līmenis joprojām ir daudz zemāks nekā pirms Covid-19 pandēmijas, un nākotnes perspektīvai joprojām raksturīga liela nenoteiktība. Līdzīgi arī pēc septembra sanāksmes, kurā ECB Padome pārmaiņas monetārajā politikā neveica, ECB prezidente K. Lagarda norādīja uz spēcīgu ekonomiskās aktivitātes atjaunošanos, kas pamatā atbilst iepriekš gaidītajam, tomēr aktivitātes līmenis joprojām ir būtiski zemāks nekā pirms Covid-19 pandēmijas, un nenoteiktības līmenis joprojām saglabājas augsts.

FRS jau Covid-19 pandēmijas pirmajos mēnešos paredzot, ka finansēšanas nosacījumi strauji pasliktināsies, lēma par federālo fondu mērķa likmes diapazona samazināšanu par 100 bāzes punktiem (līdz 0.00–0.25%). Papildus tika nolemts palielināt ASV Valsts kases parāda vērtspapīru apjomu FRS turējumā vismaz par 500 mljrd. ASV dolāru, savukārt ar hipotēku nodrošināto vērtspapīru (*agency CMBS* un *RMBS*) apjomu FRS turējumā – par 200 mljrd. ASV dolāru. Vienlaikus FRS ziņoja arī par jaunu programmu izveidi, lai atbalstītu mājāsaimniecību un uzņēmumu kredītesānu. Laika periodā līdz 12. maijam šo programmu nosacījumi vairākkārt tika uzlaboti, savukārt apjoms palielināts. Tika izveidotas vairākas programmas sadarbībā ar ASV Valsts kasi, kas ļauj FRS aizdot naudu atsevišķām īpašām nolūkam dibinātām sabiedrībām, kas veic uzņēmumu obligāciju iegādi gan sākotnējā, gan otrreizējā tirgū, veic īstermiņa parādzīmju iegādes, izsniedz aizdevumus pret vērtspapīriem, kas nodrošināti ar aktīviem, un nodrošina likviditāti naudas tirgus fondiem. Aprīļa sākumā

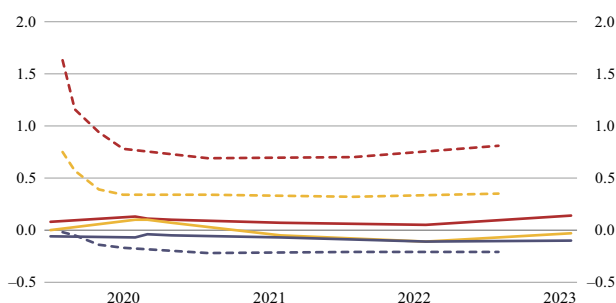
FRS paziņoja, ka papildus jau minētajām programmām tiks izveidots atbalsta mehānisms, lai veicinātu mazo uzņēmumu kredītesānu, izmantojot mazo uzņēmumu aizsardzības programmu¹, nodrošinot ilgtermiņa finansējumu pret programmas ietvaros izsniegtajiem aizdevumiem. Sadarbībā ar ASV Valsts kasi tika izveidota arī jauna reālā sektora kredītesānas programma², kuras ietvaros kredītiesādēm iespējams pārdot īpašam nolūkam dibinātajai sabiedrībai 95% no programmas nosacījumiem atbilstošajiem kredītiem. Pēc tāda paša principa sadarbībā ar ASV Valsts kasi tika izveidota arī štatu un pašvaldību likviditātes atbalsta programma. Tās ietvaros īpašam nolūkam dibināta sabiedrība iegādājas štatu un pašvaldību īstermiņa parādzīmes. Kopējais no jauna izveidoto programmu apjoms var sasniegt 2.3 trilj. ASV dolāru. FRS vērtējumā pēdējos mēnešos ekonomiskā aktivitāte un nodarbinātība ir palielinājusies, tomēr abi šie rādītāji joprojām ir zemāki nekā gada sākumā. Raugoties nākotnē, tiek norādīts, ka turpmākā ekonomiskā attīstība galvenokārt būs atkarīga no tālākas Covid-19 izplatības. Tuvākajā laikā sabiedrības veselības krīzei būs smaga ietekme uz ekonomisko aktivitāti, nodarbinātību un inflāciju. Šī situācija rada būtiskus riskus arī tautsaimniecības vidēja termiņa perspektīvām. Papildus FRS vadītājs Dž. Pauels konferencē darīja zināmu, ka FRS maina inflācijas mērķi no 2% simetriska mērķa uz 2% inflācijas mērķi vidējā termiņā, kas norāda, ka FRS atbalstošu monetāro politiku var saglabāt ilgāk, neuztraucoties par mērenu 2% inflācijas līmeņa pārsniegšanu.

Arī Anglijas Banka, reaģējot uz Covid-19 pandēmijas izraisīto ekonomiskās aktivitātes samazinājumu, lēma par monetārās politikas stingrības mazināšanu. Tā samazināja bāzes procentu likmi par 15 bāzes punktiem (līdz 0.1%). Papildus tā pandēmijas sākuma periodā lēma par aktīvu portfeļa palielināšanu ar valdības un uzņēmumu parāda vērtspapīriem 200 mljrd. Lielbritānijas sterliņu mārciņu vērtībā. Situācijai saasinoties, vasaras sākumā tā lēma šo portfeli palielināt vēl par 100 mljrd. Lielbritānijas sterliņu mārciņu, tam kopumā sasniedzot 745 mljrd. Lielbritānijas sterliņu mārciņu. Turklāt jau pandēmijas sākuma periodā prognozējot, ka mazajiem un vidējiem uzņēmumiem varētu rasties finansēšanas problēmas, tā lēma uz laiku izveidot finansēšanas shēmu ar papildu stimuliem mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, lai veicinātu to, ka bankas aktīvāk kredītē šos uzņēmumus. Vienlaikus Anglijas Banka turpina norādīt, ka tā cieši sekos līdzi notikumu attīstībai un ir gatava nepieciešamības gadījumā rīkoties, lai atbalstītu tautsaimniecību un virzītos uz inflācijas mērķi.

5. attēls

FINANŠU TIRGŪ NOVĒRTĒTĀS CENTRĀLO BANKU BĀZES LIKMES (%)

--- ASV (2020. gada marts)
--- ASV (2020. gada septembris)
--- Apvienotā Karaliste (2020. gada marts)
--- Apvienotā Karaliste (2020. gada septembris)
--- Japāna (2020. gada marts)
--- Japāna (2020. gada septembris)

Japānas Banka, kopš marta sākuma reaģējot uz pandēmijas ietekmē sarūkošo ekonomisko aktivitāti, izziņoja vairākus monetārās politikas stingrību mazinošus pasākumus. 16. marta ārkārtas sēdes laikā tā lēma pastiprināt atbalstošu monetāro politiku. Tika paziņots par bezprocentu aizņemšanās iespēju nodrošināšanu pret korporatīvo obligāciju ķīlu. Tika ziņots arī par uzņēmumu obligāciju un biržās tirgto fondu (ETF un REITS) iegādes programmas palielinājumu. Savukārt procentu likmes tika saglabātas nemainīgas. 27. aprīļa sēdē Japānas Banka atkārtoti lēma vēl vairāk pastiprināt atbalstošu monetāro politiku, palielinot maksimālo uzņēmumu īstermiņa parādzīmju un obligāciju turējuma apjomu četras reizes (līdz 20 trilj. Japānas jenu; aptuveni 172.5 mljrd. eiro). Papildus tika stiprināta bezprocentu aizņemšanās

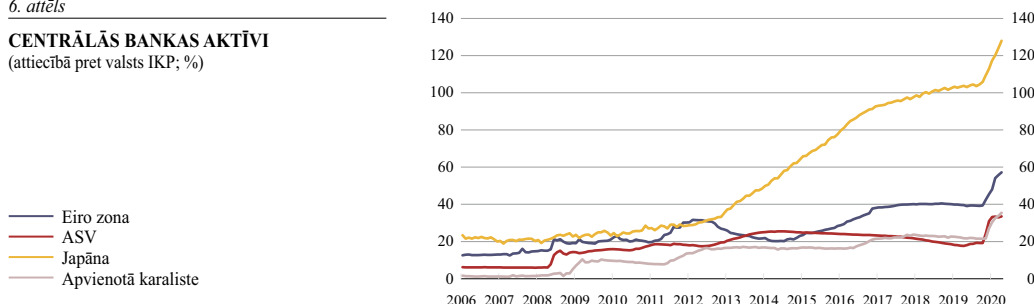
¹ Mazo uzņēmumu aizsardzības programma (*Small Business Administration Paycheck Protection Program; PPP*).

² Reālās tautsaimniecības kredītesānas programma (*Main Street Lending Program*).

iespēja, paplašinot pieņemamo ķīlu bāzi un padarot programmu pieejamu plašākam darījuma partneru lokam. Savukārt, lai turpinātu stiprināt obligāciju tirgus likviditāti un noturētu ienesīguma līkni zemā līmenī, tika atcelti ierobežojumi valdības parāda vērtspapīru iegādēm. Turpmākajās sēdēs Japānas Banka turpināja atkārtot, ka nepieciešamības gadījumā tā varētu vēl vairāk pastiprināt atbalstošu monetāro politiku.

6. attēls

CENTRĀLĀS BANKAS AKTĪVI
(attiecībā pret valsts IKP, %)

2.2. Norises pasaules finanšu tirgos

Sākoties pandēmijai, attīstīto valstu valdības obligāciju tirgos bija vērojamas straujas svārstības. Finanšu tirgos sākotnēji valdīja panika un investori deva priekšroku likvīdiem un mazāk riskantiem aktīviem, tāpēc aktīvu cenas strauji samazinājās. Par pārsteigumu daudziem, arī drošākās valdības obligācijas jeb etalona parāda vērtspapīri nebija izņēmums, atsevišķās krīzes epizodēs investoriem dodot priekšroku tikai vislikvīdākajiem aktīviem – noguldījumiem un naudas tirgus fondiem. Vācijas valdības 10 gadu obligāciju vidējā svērtā peļņas likme palielinājās no -0.60% marta sākumā līdz -0.19% (19. martā), savukārt salīdzināmo ASV Valsts kases vērtspapīru vidējā svērtā peļņas likme pieauga no 1.14% marta sākumā līdz 1.19% (18. martā). Šāds vērtspapīru peļņas likmju kāpums tika skaidrots ar naudas līdzekļu nepieciešamību investoriem, lai apmierinātu drošības rezervju pieprasījumu (*margin call*) tirdzniecības stratēģijās, kur tiek izmantots sviras rādītājs. Kopumā no 1. marta līdz 4. septembrim Vācijas valdības 10 gadu obligāciju vidējā svērtā peļņas likme palielinājās par 14 bāzes punktiem (līdz -0.47%), savukārt salīdzināmo ASV Valsts kases vērtspapīru vidējā svērtā peļņas likme samazinājās par 42 bāzes punktiem un septembra sākumā bija 0.72% . Covid-19 pandēmijai strauji izplatoties un ekonomiskajai aktivitātei kritoties, samazinājās valstu nodokļu ieņēmumi. Līdz ar eiro zonas valstu valdību izziņotajiem daudzveidīgajiem atbalsta pasākumiem ekonomiskās aktivitātes veicināšanai valstu valdībām bija nepieciešams piesaistīt papildu līdzekļus, lai segtu jau esošos budžeta tēriņus un finansētu izziņotās atbalsta programmas. Jauno parāda vērtspapīru emisiju apjoms no gada sākuma līdz augusta beigām bija par 37% lielāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Neraugoties uz lielo emisiju apjomu, Dienvideiropas valstu parāda vērtspapīru peļņas likmju pārmaiņas, salīdzinot marta un septembra sākuma rādītājus, nav būtiskas, tomēr šo valstu parāda vērtspapīru peļņas likmju dinamika ir bijusi svārstīga. Piemēram, pirms ECB PĀAIP izziņošanas Itālijas parāda vērtspapīru vidējā svērtā peļņas likme bija pieaugusi līdz 2.42% (17. martā) un bija par 130 bāzes punktiem augstāka nekā marta sākumā. Galvenokārt PĀAIP un citu centrālās bankas un valdības atbalsta pasākumu ietekmē Itālijas, Spānijas un Portugāles valdības 10 gadu obligāciju vidējā svērtā peļņas likme salīdzinājumā ar situāciju pirms pandēmijas mainījās attiecīgi tikai par -9 , $+7$ un $+2$ bāzes punktiem. Eiropadome 2020. gada 21. jūlijā vienojās par ārkārtas pagaidu atbalsta instrumenta – "Nākamās paaudzes ES" – izveidi (pakete 750 mljrd. eiro apjomā). Tas pirmo reizi ievieš Eiropas pagaidu budžetu, lai papildinātu fiskālos stabilizatorus valstu līmenī, un ir veicinājis investoru pārliecību par vienotu atbalstu Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes seku mazināšanai. Vienlaikus, neraugoties uz kopumā pozitīvajiem valstu parāda vērtspapīru datiem, analītiķi vērtē, ka Dienvideiropas valstu tautsaimniecības atveseļošanās varētu būt lēnāka, ņemot vērā, ka tieši tūrisma nozares atlabšana prasīs vairāk laika nekā citās nozarēs,

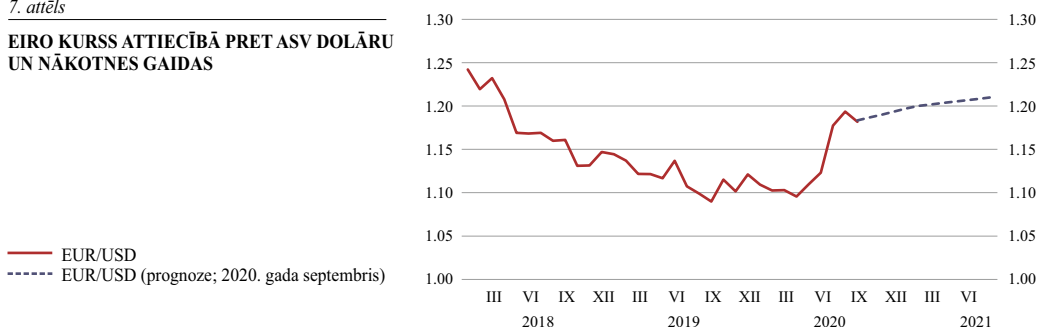
un tas nozīmē lēnāku tieši šo valstu tautsaimniecības atveseļošanos. Turpmākā eiro zonas valstu parāda vērtspapīru ienesīguma dinamika galvenokārt būs atkarīga no valstu spējas izmantot piesaistītos līdzekļus izaugsmes stiprināšanai. Joprojām nenoteiktību un riskus turpina radīt arī relatīvi augsts Covid-19 inficēšanās gadījumu skaits un gaidāmā valdību reakcija, sākoties Covid-19 pandēmijas otrajam vilnim.

Uzņēmumu obligāciju tirgos, līdzīgi kā valdības vērtspapīru tirgū, no marta sākuma līdz 4. septembrim bija vērojamas nozīmīgas svārstības. Pēc pandēmijas sākuma vērtspapīru tirgū izcēlās panika, kas izraisīja obligāciju izpārdošanu un to procentu likmju strauju kāpumu. Investori uztraucās par ekonomiskās aktivitātes apsīkšanu un tās ietekmi uz uzņēmumu naudas plūsmām. Redzot spēcīgu stresa veidošanos finanšu tirgos, centrālās bankas reaģēja, izziņojot aktīvu iegādes programmas, kas veicināja finansēšanas nosacījumu uzlabošanos un pakāpenisku sabiedrību obligāciju ienesīguma atgriešanos tuvu līmenim, kāds bija pirms pandēmijas. Ietekme uz dažādu kredītreitinga līmeņu uzņēmumu obligācijām nebija vienāda, un, kā jau krīzes apstākļos bija gaidāms, investori deva priekšroku augstāka kredītreitinga uzņēmumu parāda vērtspapīriem. Īslaicīgi augstāka ienesīguma (zema kredītreitinga) uzņēmumiem pieeja finansējumam finanšu tirgos faktiski bija liegta investoru vājā pieprasījuma dēļ. Tomēr pēc centrālo banku un valdību centieniem stabilizēt situāciju investoru pieprasījums pēc uzņēmumu obligācijām atjaunojās. Investīciju līmeņa parāda vērtspapīru emisijas no gada sākuma līdz septembrim salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu palielinājās par 50%. Arī augsta ienesīguma (zema kredītreitinga) uzņēmumu emitētais parāda vērtspapīru apjoms bija lielāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā, tomēr šis kāpums bija mērenāks. Tiek gaidīts, ka turpmāk uzņēmumu finansēšanas nosacījumi saglabāsies stabili, uzlabojoties makroekonomiskajai situācijai un centrālajām bankām turpinot aktīvi atbalstīt tirgu aktīvu iegāžu veidā.

Akciju tirgos, līdzīgi kā parāda vērtspapīru tirgos, no marta sākuma līdz 4. septembrim indeksi bijuši ļoti svārstīgi. Covid-19 pandēmijas sākumā akciju tirgos bija vērojams spēcīgs kritums, tomēr pēc atbalsta pasākumu izziņošanas akciju indeksi gan Eiropā, gan ASV atsāka augt. ASV akciju indekss S & P 500 3. septembrī sasniedza jaunu rekordu (3580.84 punktos) un salīdzinājumā ar marta sākumu ir palielinājies par 16.0%. Vienlaikus *EuroStoxx 50*, kas parāda eiro zonas 50 lielāko biržā kotēto uzņēmumu akciju cenu, ir samazinājies par 2.07%, tomēr kopš zemākā punkta 18. martā *EuroStoxx 50* ir palielinājies par 36.7%. Eiro zonas akciju tirgum lielāko pozitīvo devumu atgūšanās periodā sniedza riska prēmijas mazināšanās, un tas nozīmē, ka investori ir gatavi samierināties ar zemāku gaidāmo ienesīgumu. Savukārt lielākais negatīvais faktors bija uzņēmumu īstermiņa gaidāmā peļņa, kas kavē straujāku akciju cenu kāpumu. Gan eiro zonā, gan ASV 2020. gadam kopš marta sākuma ir būtiski pārskatīti un pazemināti uzņēmumu gaidāmie peļņas rādītāji, savukārt 2021. gada peļņas rādītāju prognozēs jau ir redzami uzlabojumi, tomēr prognozētie rādītāji joprojām atpaliek no rādītājiem, kādi bija pirms pandēmijas. Kopumā akciju indeksi kopš Covid-19 pandēmijas izraisītā krituma līdz zemākajam punktam ir būtiski palielinājušies, tomēr atgūšanās visos sektoros nav bijusi vienāda. Piemēram, lai gan ir vērojami uzlabojumi, tomēr gan eiro zonas, gan ASV banku akciju cenas joprojām ir zemā līmenī. Eiropas banku akciju cenas raksturojošais *EuroStoxx Banks 600* kopš marta sākuma ir samazinājies par 25.6%, savukārt ASV banku akciju cenu indekss ir par 15.1% zemāks nekā marta sākumā. Arī enerģētikas uzņēmumu akciju cena turpina atpalikt no kopējā indeksa (tas skaidrojams ar naftas cenu straujo sarukumu Covid-19 pandēmijas laikā). Arī ar tūrisma un atpūtu saistīto uzņēmumu akciju cenas vēl būtiski atpaliek no līmeņa, kāds bija pirms pandēmijas. Vienlaikus labākos rezultātus sasniedza tehnoloģiju uzņēmumu akcijas, jo šo uzņēmumu darbība tika mazāk traucēta, savukārt atsevišķos gadījumos pieprasījums pēc to pakalpojumiem vairākas reizes palielinājās. Akciju cenas atrodas vēsturiski augstā līmenī, un salīdzinājumā ar to peļņas rādītājiem izskatās lielas, tomēr valdību un centrālo banku pārliecinošā rīcība turpinās atbalstīt akciju cenas, lai tās saglabātos esošajā līmenī vai pat, uzlabojoties makroekonomiskajai situācijai, turpinātu kāpumu.

7. attēls

**EIRO KURSS ATTIECĪBĀ PRET ASV DOLĀRU
UN NĀKOTNES GAIDAS**

Eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru no marta sākuma līdz 4. septembrim ir palielinājies par 7.4%, sasniedzot 1.184. Aizvadītajā periodā eiro kursam bija raksturīgas straujas svārstības. Marta otrajā pusē līdz ar stresu finanšu tirgos eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru svārstījās robežās no 1.07 līdz 1.11. Svārstības skaidrojamas ar nenoteiktību, kas neļāva investoriem izdarīt izvēli par labu vienai vai otrai valūtai. Šajā periodā ECB izdevās pārsteigt skeptiķus ar PĀAIP izveidi. Vienlaikus veidojās liels ASV dolāru deficīts, tāpēc FRS paziņoja par mijmaiņas darījumu līniju atvēršanu ar citām centrālajām bankām, un tas savukārt mazināja augšupvērsto spiedienu uz ASV dolāru. Vasaras mēnešos vienlaikus ar ASV dolāra vispārēju pavājināšanos, kas skaidrojama ar FRS monetārās politikas lēmumu strauji samazināt federālo fondu mērķa likmes diapazonu jau martā un pakāpenisku stresa mazināšanos finanšu tirgos, eiro sāka nostiprināties. Straujais eiro kursa kāpums ir skaidrojams ar eiro relatīvo pievilcību, mazinoties abu reģionu parāda vērtspapīru procentu likmju starpībai. Vienlaikus nozīmīgu papildu atbalstu eiro kursa kāpumam nodrošināja arī lēmums par instrumenta "Nākamās paaudzes ES" izveidi.

2.3. Latvijas tautsaimniecības finansēšanas nosacījumi

Atbalstoša monetārā un fiskālā politika Covid-19 pandēmijas raisīto spiediņi ir slāpējusi, turpinoties jau iepriekš vērojamam noguldījumu atlikuma kāpumam. Turpretī kredītiestāžu kredītiestāžu kāpums, kāds bija daudzās citās eiro zonas valstīs, uzņēmumiem izmantojot īsāka termiņa aizņemšanos krīzes risinājumam, Latvijā nebija vērojams, kredītiestādēm turpinot iesāktu kredītportfeļa samazināšanu un prognozes par gaidāmo kredītiestāžu izaugsmi Latvijā atliekot vismaz līdz 2022. gadam. Krīzes pirmajos mēnešos tendence atlikt aizdevumu pamatsummas atmaksu, zemāks pieprasījums pēc aizdevumiem un lielāka kredītiestāžu piesardzība noteica kredītiestāžu kredītu procentu likmju pieaugumu. Covid-19 pandēmija ietekmēja arī mājāsaimniecību uzkrāšanas un aizņemšanās paradumus – bija vērojama tendence palielināties pieprasījuma noguldījumu īpatsvaram un augstāks pieprasījums pēc nenodrošinātajiem aizdevumiem.

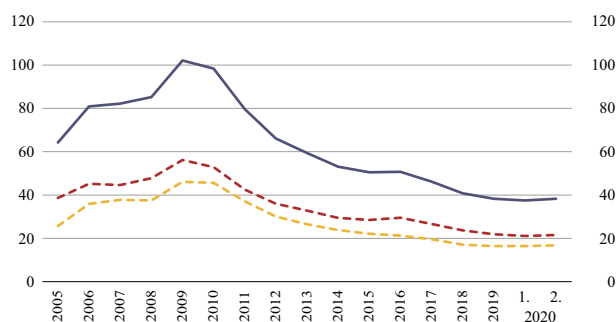
Pašreizējā patērētāju un kredītiestāžu noskaņojuma apstākļos vērojama kredītportfeļa samazināšanās, tomēr tā nav strauja un būtiski neatšķiras no mēnešu tendences, kāda bija vērojama pirms krīzes. Kredītiestāžu piesardzību kredītu standartu ziņā un aizņēmēju maksāspējas perspektīvu izvērtējumu daļēji līdzsvarojusi atbalstošā monetārā politika un kredītiestāžu elastīgā pieeja aizņēmēju esošajām saistībām. Kredītportfeļa attiecība pret IKP 2020. gada 1. pusgadā sarukusi zem 40% (zemākais rādītājs kopš 2003. gada).

Iekšzemes kredītportfelis martā–augustā saruka par 0.3%, nefinanšu uzņēmumiem izsniegto kredītu atlikumam samazinoties par 0.5% un mājāsaimniecībām izsniegto kredītu atlikumam – par 0.3%. Vien nebanku finanšu iestādēm izsniegto kredītu atlikums pieauga par 0.7%. Iekšzemes kredītu atlikuma gada pārmaiņu temps, izslēdzot kredītiestāžu sektora strukturālo pārmaiņu un ar institucionālo sektoru klasifikācijas pārmaiņām saistīto pārmaiņu ietekmi, turpināja nostiprināties negatīvajā teritorijā (augustā –2.8% kredītiem kopā, –3.7% kredītiem nefinanšu sabiedrībām un –0.2% kredītiem mājāsaimniecībām).

8. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTI
(atlikums perioda beigās; % no IKP)

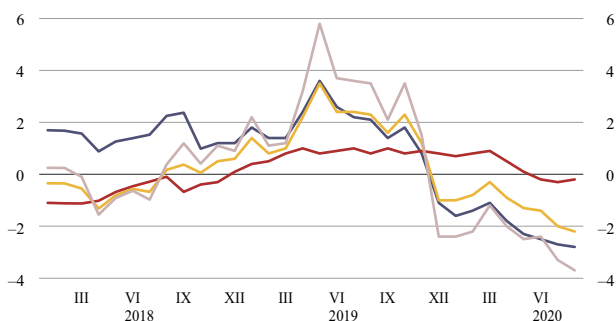
— Kopā (neietverot valdību)
- - - Finanšu iestādes un nefinanšu sabiedrības
- - - Mājsaimniecības

9. attēls

IEKŠZEMES KREDĪTU ATLIKUMS
(gada pārmaiņas*, %)

— Kopā (neietverot valdību)
— Nefinanšu sabiedrības un mājsaimniecības
— Nefinanšu sabiedrības
— Mājsaimniecības

* Izslēdzot kredītiestāžu sektora strukturālo pārmaiņu ietekmi.

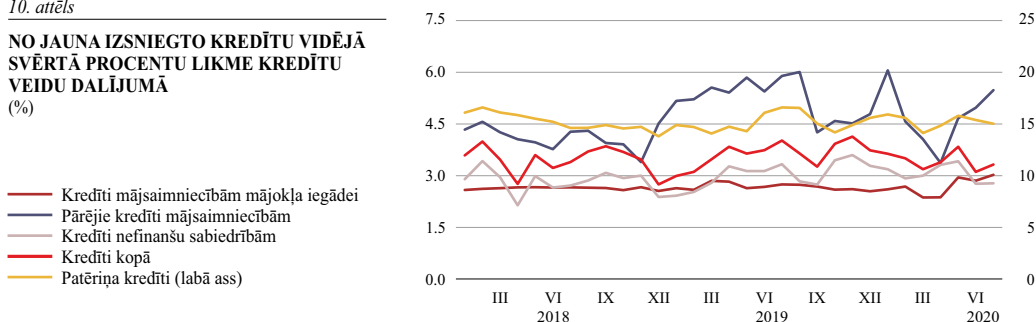
Kredītportfeļa atlikums Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē mazinājās mēreni, bet tās ietekme uz jauno kredītu apjomu aprīlī un maijā bija būtiska. Šajos mēnešos krasi auga pārskatīto kredītu, bet būtiski samazinājās no jauna izsniegto kredītu apjoms, savukārt jūnijā–augustā no jauna izsniegto kredītu apjoms atkal pieauga. Tomēr 2020. gada pirmajos astoņos mēnešos kopā izsniegts par 11.4% mazāks jauno kredītu apjoms nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā (mājsaimniecībām – par 17.5%, nefinanšu sabiedrībām – par 6.3% mazāks apjoms).

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sākumposmā vērojamo nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu sadārdzināšanos noteica gan augstāku procentu likmju piemērošana pārskatītajiem aizdevumiem salīdzinājumā ar jauniem aizdevumiem, gan mazāku kredītiestāžu ar dārgāku finansējumu centieni palielināt tirgus daļas. Covid-19 pandēmijas ietekmē visvairāk aizņemšanās izmaksas sadārdzinājās un izsniegto kredītu apjoms saruka mazo un vidējo uzņēmumu segmentā, savukārt aizdevumiem lieliem un uzticamiem uzņēmumiem finansējuma izmaksas bija svārstīgas atkarībā no īstenotajiem projektiem. Situācijai uzlabojoties, jūnijā un jūlijā aizņemšanās izmaksas nefinanšu sabiedrībām izsniegtajiem aizdevumiem atkal bija pirms krīzes vērotajā līmenī. Kopumā nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu (jauno darījumu eiro) procentu likme maksimumu sasniedza maijā (3.4%) un pēc tam atgriezās līmenī, kāds bija pirms Covid-19 pandēmijas (2.9% februārī un 2.8% jūlijā). Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes pirmajos mēnešos būtiski pieauga pārskatīto nefinanšu sabiedrībām izsniegto aizdevumu apjoms, savukārt uz jauna kredītīguma pamata izsniegto kredītu apjoms samazinājās. Eiro zonas banku veiktās kredītēšanas apsekojumā, kurā piedalās nozīmīgākās Latvijas kredītiestādes, trīs no četrām 1. ceturksnī un viena 2. ceturksnī ziņoja par kredītu standartu pastiprināšanu aizdevumiem nefinanšu sabiedrībām, visbiežāk kā iemeslu minot vispārējo tautsaimniecības situāciju un perspektīvu, nozares situāciju un perspektīvu, kā arī aizņēmēju kredītrisku. Abos ceturkšņos kredītiestādes ziņoja arī par ilgtermiņa aizdevumu pieprasījuma sarukumu, galvenokārt mazinoties nepieciešamībai pēc ieguldījumiem pamatlīdzekļos uzņēmumu apvienošanās, pārpirkšanas un pārstrukturēšanas gadījumos. Pārskatīto aizdevumu pieaugums un uz jaunu līgumu pamata izsniegto kredītu kritums noteica vidējās svērtās procentu likmes kāpumu, jo pārskatīto aizdevumu procentu likmes bija augstākas nekā uz jauna kredītīguma pamata izsniegtajiem kredītiem. Par nelielu pievienoto procentu likmju paaugstināšanu aizdevumiem

nefinanšu sabiedrībām 2020. gada 1. ceturksnī ziņoja tikai viena kredītiestāde, pamatojot to ar finansējuma izmaksu pieaugumu un stingrākiem bilances ierobežojumiem, kā arī kritiskāku riska vērtējumu. Procentu likmju statistikas dati liecina, ka pārskata periodā četrās Latvijas kredītiestādēs ar lielāko kredītportfeli eiro izsniegtajiem aizdevumiem nefinanšu sabiedrībām jauno darījumu procentu likme samazinājās par 0.2 procentu punktiem (līdz 2.5%). Pārējās kredītiestādēs eiro izsniegtajiem aizdevumiem nefinanšu sabiedrībām jauno darījumu vidējā svērtā procentu likme pieauga par 0.6 procentu punktiem (līdz 4.9%), martā–jūnijā palielinoties arī to darījumu īpatsvaram kopējā jauno darījumu plūsmā. Nākamajā pārskata periodā procentu likmi aizdevumiem nefinanšu sabiedrībām noteiks faktori ar pretēji vērstu iedarbību: no vienas puses, turpināsies ECB atbalstošo monetāro politiku pastiprinošo pasākumu transmisija, no otras puses, Covid-19 pandēmijas radīto tautsaimniecības svārstību dēļ varētu pieaugt uzņēmumu kredītrisks.

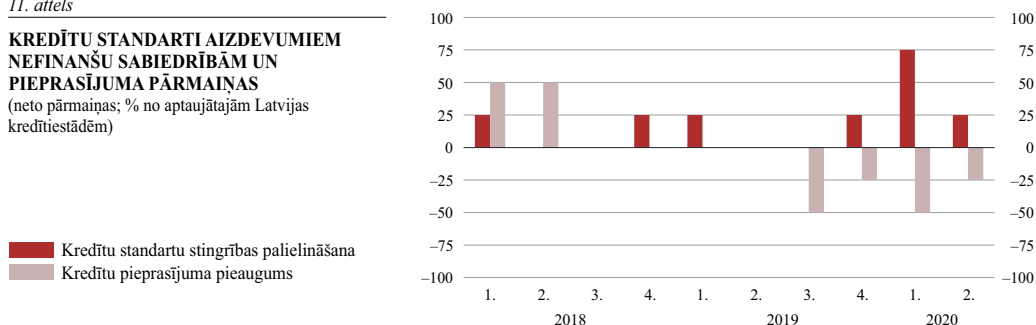
10. attēls

NO JAUNA IZSNIEGTO KREDĪTU VIDĒJĀ SVĒRTĀ PROCENTU LIKME KREDĪTU VEIDU DALĪJUMĀ (%)

11. attēls

KREDĪTU STANDARTU AIZDEVUMIEM NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM UN PIEPRASĪJUMA PĀRMAIŅAS
(neto pārmaiņas; % no aptaujātajām Latvijas kredītiestādēm)

Aizdevumu mājāsaimniecībām mājokļu iegādei procentu likmes Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes pirmajos mēnešos atspoguļoja mājāsaimniecību vidū vērojamo tendenci atlikt aizdevuma pamatsummas maksājumus un, ierobežojumiem mazinoties, vairāk izmantot kredītus bez nodrošinājuma. Tas liecina par lētāku īpašumu iegādi ārpus galvaspilsētas, kā arī aizdevumu izsniegšanu remontam vai mājokļa labiekārtošanai. Savukārt kredītiestāžu lēmumi par pievienotās procentu likmes pārmaiņām aizdevumiem mājāsaimniecībām mājokļa iegādei bija atšķirīgi un neatbilda kādai vienotai tendencei. Kopumā jauno eiro veikto darījumu procentu likme aizdevumiem iekšzemes mājāsaimniecībām mājokļa iegādei martā un aprīlī samazinājās līdz 2.4%, bet jūlijā palielinājās līdz 3.0%, pārsniedzot līmeni, kāds bija pirms Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes (februārī – 2.7%). Martā un aprīlī aizdevumu mājāsaimniecībām mājokļa iegādei procentu likmes samazinājās galvenokārt tāpēc, ka Latvijas kredītiestādēs mājāsaimniecībām ļāva atlikt kredītu pamatsummas maksājumus uz vēlāku laiku un daļai esošo, vēl pirms pēdējo 10 gadu nozīmīgākajiem finanšu satricinājumiem izsniegto, aizdevumu procentu likmes ir zemākas nekā jaunajiem darījumiem. Pārskatīto aizdevumu mājokļa iegādei apjoms minētajā laikposmā bija vairākkārt lielāks par ierasto. Vienlaikus pieprasījums pēc jauniem kredītiem mājokļa iegādei aprīlī saruka, mazinoties mājāsaimniecību pārliecībai par nākotni. Turklāt kredītiestādes bija solidāras un neizmantoja radušos situāciju, lai paaugstinātu procentu likmi. Pārskatīto kredītu mājokļa iegādei vidējā svērtā procentu likme martā un aprīlī bija

attiecīgi 2.1% un 2.2% – zemāka nekā parasti (iepriekšējos 12 mēnešos – 2.4–2.9%) un zemāka nekā attiecīgajiem uz jauna kredītīguma pamata izsniegtajiem aizdevumiem. Maijā mājāsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu vidējā svērtā procentu likme atkal bija pirms Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sasniegtajā līmenī, jo mazinājās mājāsaimniecību pieprasījums pēc mājokļa aizdevuma pamatsummas atlikšanas un, 28. aprīlī stājoties spēkā kredītu moratorijam, Covid-19 pandēmijas dēļ veiktās kredītīgumu pārmaiņas mājāsaimniecībām bez kredītu maksājumu kavējumiem vairs netika atspoguļotas procentu likmju statistikā. Jūnijā un jūlijā kredītu mājāsaimniecībām mājokļa iegādei procentu likmes pieauga, jo, atjaunojoties mājāsaimniecību pieprasījumam, palielinājās nenodrošināto aizdevumu īpatsvars. Nenodrošinātie aizdevumi parasti tiek izsniegti īpašuma iegādei ārpus Rīgas, remontam vai mājokļa labiekārtošanai, un tiem parasti ir augstāks kredītrisks un tāpēc arī augstāka procentu likme nekā nodrošinātajiem kredītiem. Turklāt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes laikā būtiski pieauga nenodrošināto kredītu procentu likme, Latvijas kredītiestādēm augstāk novērtējot mājāsaimniecību kredītrisku, kā arī minētajā tirgus segmentā aktīvi iesaistoties jauniem dalībniekiem. Nodrošinātajiem aizdevumiem mājāsaimniecībām mājokļa iegādei procentu likme salīdzinājumā ar februāri samazinājās par 0.1 procentu punktu (līdz 2.4% jūlijā), bet nenodrošinātajiem – pieauga par 1.7 procentu punktiem (līdz 4.8% jūlijā). Savukārt, kā norādīts ECB veiktajā eiro zonas banku veiktās kredītēšanas apsekojumā, viena no četrām Latvijas kredītiestādēm 1. un 2. ceturksnī samazināja pievienoto procentu likmi kredītiem mājāsaimniecībām mājokļa iegādei, bet kāda cita 2. ceturksnī – paaugstināja, abas skaidrojot savu rīcību ar finansējuma izmaksu un bilances ierobežojumu atšķirīgajām pārmaiņām un viena – arī ar riska vērtējuma pārmaiņām. Procentu likmju kāpumu aizdevumiem mājāsaimniecībām mājokļa iegādei mazināja ECB veiktie monetārās politikas pasākumi, kā arī mājāsaimniecību izvēle par labu kredītiestādēm, kuras piedāvāja zemākas procentu likmes. Tālāko šādu aizdevumu procentu likmju attīstības gaitu ietekmēs Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes dziļums un ilgums, un bāzes scenārija gadījumā tās varētu saglabāties līdzšinējā līmenī vai nedaudz pieaugt, palielinoties mājāsaimniecību kredītriskam un vēl vairāk pieaugot nenodrošināto kredītu īpatsvaram.

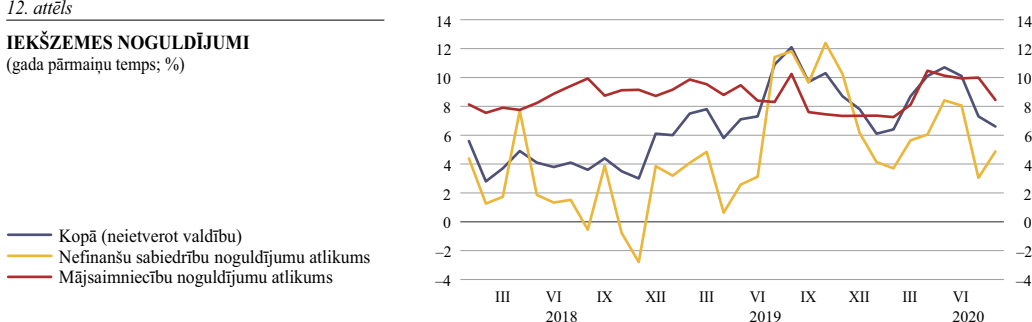
Pārskata periodā patēriņa kredītu procentu likme bija svārstīga, mājāsaimniecībām atliekot kredīta pamatsummas maksājumus un mainoties gan mājāsaimniecību pieprasījumam, gan kredītiestāžu piedāvājumam. Lai gan patēriņa kredītiem mājāsaimniecības atlika pamatsummas maksājumus mazāk nekā kredītiem mājokļa iegādei, Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sākumā tas noteica patēriņa kredītu vidējās svērtās procentu likmju sarukumu (15.6% februārī, 14.2% martā un 14.8% aprīlī). Patēriņa kredītu segmentā aprīlī bija sasniegts pieprasījuma zemākais punkts, un, pieaugot kredītiestāžu piesardzībai, kā arī vājinoties mājāsaimniecību kredītriska vērtējumam, uz jauna kredītīguma pamata izsniegto aizdevumu vidējā svērtā procentu likme sasniedza maksimumu. Sākot ar maiju, izsniegto patēriņa kredītu apjoms un procentu likme atkal bija agrākajā līmenī. Uz jauna kredītīguma pamata izsniegto kredītu apjoms pakāpeniski pieauga, un mājāsaimniecībām no jauna eiro izsniegto patēriņa kredītu vidējā svērtā procentu likme lēnām samazinājās, jūlijā sasniedzot 15.0%. Patēriņa kredītu procentu likmju sarukums vasarā bija vērojams vairākās Latvijas kredītiestādēs. Viena no četrām apsekotajām Latvijas kredītiestādēm ECB veiktajā eiro zonas banku veiktās kredītēšanas apsekojumā atzina, ka 2020. gada 2. ceturksnī samazināja pievienoto procentu likmi patēriņa kredītiem un pārējiem kredītiem mājāsaimniecībām, samazinoties kredītiestādes finansējuma izmaksām un bilances ierobežojumiem, kā arī riska vērtējumam.

Ar turpmāko Covid-19 izplatības ierobežošanas norisi un tautsaimniecības spēju pielāgoties jaunajiem apstākļiem saistītā nenoteiktība mudinājusi mājāsaimniecības būtiski ierobežot patēriņu un palielināt uzkrājumus. Tas līdz ar ierobežotām eksporta iespējām mazinājis uzņēmēju naudas plūsmu, tomēr kopumā iekšzemes noguldījumu atlikums kredītiestādēs martā–augustā pieauga par 2.2%, t.sk. mājāsaimniecību noguldījumu atlikums – par 4.2%, savukārt nefinanšu sabiedrību noguldījumu atlikums – par 1.6%. Tādējādi iekšzemes

noguldījumu gada pieauguma temps augustā bija 6.6%, t.sk. mājāsaimniecībām – 8.4% un nefinanšu sabiedrībām – 4.9%.

12. attēls

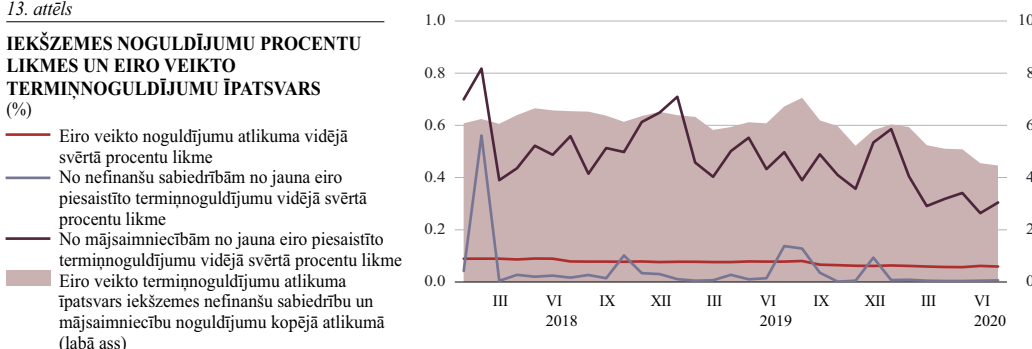
IEKŠZEMES NOGULDĪJUMI
(gada pārmaiņu temps, %)

Latvijas kredītiestādēm finansējuma izmaksas iekšzemes noguldījumu tirgū būtiski nemainījās. Iekšzemes nefinanšu sabiedrību un mājāsaimniecību eiro veikto noguldījumu atlikuma vidējā svērtā procentu likme 2020. gada jūlijā, tāpat kā februārī, bija 0.06%. Savukārt jaunajiem nefinanšu sabiedrību un mājāsaimniecību eiro veiktajiem termiņnoguldījumiem tā jūlijā bija attiecīgi 0.009% un 0.4% (februārī – attiecīgi 0.006% un 0.3%). Termiņnoguldījumu procentu likmju samazināšanos veicināja Covid-19 pandēmijas laikā novērotā tendence izvēlēties par labu īstermiņa noguldījumiem, kas ir vieglāk pieejami, ja rodas nepieciešamība pēc papildu finansējuma. Zemais noguldījumu procentu likmju līmenis Latvijas kredītiestādēm ir ļāvis samazināt finansējuma izmaksas, tomēr to tālāku samazinājumu ierobežo mazās iespējas noteikt par nulles sliekšni zemākas noguldījumu procentu likmes.

13. attēls

IEKŠZEMES NOGULDĪJUMU PROCENTU LIKMES UN EIRO VEIKTO TERMIŅNOGULDĪJUMU ĪPATSVARS
(%)

Paplašinoties tēriņu iespējām un atveseļojoties mazumtirdzniecības nozarei, varētu augt līdzekļu plūsma no mājāsaimniecību norēķinu kontiem uz uzņēmumu norēķinu kontiem, tomēr jauna Covid-19 uzliesmojuma risks un ar ārējā pieprasījuma attīstību saistītā nenoteiktība krasas noguldījumu dinamikas pārmaiņas tuvākajos mēnešos nesola. Minētie faktori darbosies arī attiecībā uz kredītešanu, saglabājoties gan aizdevēju, gan aizņēmēju piesardzībai. Pesimistiskāks būs kredītiestāžu skatījums uz nefinanšu sabiedrību kredītešanu, tomēr arī mājāsaimniecību kredītešanā stagnācija saglabāsies, un tuvāko pāris gadu laikā kredītportfeļa gada pārmaiņu temps, visticamāk, būs negatīvs vai tuvs nullei. Tomēr jācer, ka ECB ITRMO III jūnija izsolē aizņemtās 1.185 mljrd. eiro Latvijas kredītiestādes izmantos atbilstoši šo operāciju mērķim – kredītešanas izaugsmes veicināšanai. Tuvākajos mēnešos kredītportfeļa sarukumu joprojām palēninās vienošanās par saistību izpildes atlikšanu uz 6 (hipotekārajam kredītam – uz 12) mēnešiem. Saskaņā ar Finanšu nozares asociācijas rīcībā esošo informāciju (20. septembrī) ārkārtējās situācijas dēļ Latvijas kredītiestādēs saistību izpilde jau atlikta 13 518 līgumiem par kopējo summu 1.1 mljrd. eiro (Latvijas Bankas novērtējumu par kredītmaksājumu brīvdienų ietekmi uz tautsaimniecību sk. 1. ielikumā).

1. IELIKUMS. KREDĪTMAKSĀJUMU BRĪVDIENU IETEKME UZ TAUTSAIMNIECĪBU UN POTENCIĀLIE RISKI

Finanšu sektora stabilitāte un loma esošās Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes un iepriekšējās globālās finanšu krīzes laikā bijusi atšķirīga. Finanšu sektors ES, t.sk. Latvijā, pašlaik ir būtiski veselīgāks nekā pirms 12 gadiem, un šoreiz bankas ir daļa no risinājuma, nevis problēmas. ES valstīs ir izveidots institucionāls ietvars, kurā atbildīgās iestādes veido vienotu modeli rīcībai vairākās jomās, tādējādi samazinot nenoteiktību un novēršot krīzes padziļināšanos. Viens no piemēriem, kas attiecas uz kredītņēmējiem, ir Eiropas Banku iestādes vadlīnijas, kas atļāva bankām Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes skartajiem kredītiem piešķirt brīvdienas (jeb t.s. saistību izpildes moratorijus; tālāk tekstā – moratorijs), neatzīstot automātiski to kredītriska pieaugumu. Tas ne tikai pasargā daļu kredītņēmēju no maksātnespējas iestāšanās Covid-19 pandēmijas radīto likviditātes sarežģītumu dēļ, bet arī ļauj bankām turpināt brīvi kreditēt. Šis pasākums, kā arī dīkstāves pabalsti, nodokļu brīvdienas un valsts garantijas kredītiem būtiski mazinājuši Covid-19 pandēmiju ierobežojošo pasākumu negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību, kā arī palīdzējuši lielai daļai uzņēmēju un māsaimniecību pārvarēt īstermiņa likviditātes problēmas.

Kopumā bankas (un to meitas līzinga sabiedrības) visai aktīvi izmantojušas iespēju piešķirt atvieglojumus moratorija ietvaros, kā arī veikt citus individuālus atbalsta pasākumus. Kopējais to kredītu portfeļa apmērs, kuriem piemēroti atvieglojumi, jūlija beigās sasniedza 9.6% no kopējā šo iestāžu nefinanšu sabiedrībām un māsaimniecībām izsniegto kredītu portfeļa. Nozaru dalījumā lielākais to kredītu īpatsvars, kuriem piešķirti atvieglojumi, bija mākslas, izklaides un atpūtas nozarē (47.8%), izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē (35.6%) un nekustamā īpašuma nozarē (18.7%). Apstrādes rūpniecības, tirdzniecības un transporta nozares, kā arī māsaimniecību kredītportfeļi kredītu ar atbalsta instrumentiem īpatsvars ir mērenāks – attiecīgi 7.6%, 7.2%, 9.3% un 7.1%. Ņemot vērā ar Covid-19 pandēmijas tālāko dinamiku saistīto nenoteiktību, nevar izslēgt, ka atbalsta instrumenti saglabās savu aktualitāti arī turpmāk.

Pandēmijai ieilgstot, daļai uzņēmumu un māsaimniecību likviditātes problēmas var atjaunoties vai ieilgt, laika gaitā pārtopot par maksātnespējas problēmām. Piemēram, zema pieprasījuma apstākļiem ieilgstot, ražošanas iekārtu noslodze var būt mazāka un to lietderīgais mūžs var būt īsāks, nekā gaidīts. Tādējādi var tikt apgrūtināta uzņēmumu spēja norēķināties par uzņemtajām saistībām pēc likviditātes atbalsta pasākumu pārtraukšanas – atliktie maksājumi nesamazina saistību kopējo apjomu un procentu maksājumi jāturpina veikt, vai arī tie uzkrājas, palielinot kopējo kredīta slogu. Saistību izpildes atlikšana ir piemērots instruments krīzes saasinājumu pārvarēšanai, tomēr tas nav bez riskiem.

Pirmkārt, valsts un kredītiestāžu atbalsta ilgstoša sniegšana veicina uzņēmumu pārmērīga parāda sloga uzkrāšanos, aizkavē to piemērošanos jaunajiem tirgus apstākļiem un ierobežo jaunu investīciju veikšanai pieejamos resursus. Turklāt dzīvotnespējīgu uzņēmumu atbalsts palielina slogu valsts budžetam un tādējādi arī nodokļu maksātājiem, kā arī pastiprina "domino efektu" (pēc atbalsta pārtraukšanas iestājusies dzīvotnespējīgu uzņēmumu maksātnespēja pasliktina arī citu uzņēmumu finansiālo situāciju un tādējādi kavē kreditēšanu un tautsaimniecības izaugsmi).

Otrkārt, lai gan banku darbības rādītāji un šo rādītāju kapitalizācija ir ļoti augsti salīdzinājumā ar globālās finanšu krīzes laikā novēroto, kredītu moratorija būtiska pagarināšana vai ilgstoša valsts kredītu garantiju un subsidēto kredītu piešķiršana var radīt riskus finanšu sektora stabilitātei. Arvien zemāka esošo un potenciālo kredītņēmēju maksātnespēja un augoša parāda un ienākumu attiecība vairo zaudējumu risku banku sektoram un tādējādi ierobežo banku spēju kreditēt tautsaimniecību. Banku spēja kreditēt un aizņēmēju spēja uzņemties jaunas saistības noteikts to, cik raita būs atveseļošanās un

izaugsme pēc Covid-19 pandēmijas beigām. Šos apsvērumus pastiprina tas, ka atvieglotie nosacījumi moratorijam pakļautajiem kredītiem var tikt pagarināti, tomēr tie nevar tikt turpināti nepārtraukti.

Lai gan pieejamais fiskālais drošības spilvens, kā arī gaidāmais ES instrumenta "Nākamās paaudzes ES" finansējuma atbalsts ļautu cerēt uz fiskālo atbalsta pasākumu pagarināšanu un jaunu atbalsta pasākumu ieviešanu, ne visu līdz šim ieviesto un plānoto atbalsta pasākumu turpināšana vai atjaunošana tikai pozitīvi ietekmēs tautsaimniecību. Turpinot atbalsta pasākumus, arvien lielāka nozīme jāpiešķir uzņēmēju un māsaimniecību kredītu slogam un pasākumiem, kas to nepalielina, piemēram, dalībai kapitālā. Tāpat atbalsta pasākumi arvien vairāk būs jāpielāgo krīzes laikā zaudētās ražošanas kapacitātes atjaunošanai un tālākai celšanai.

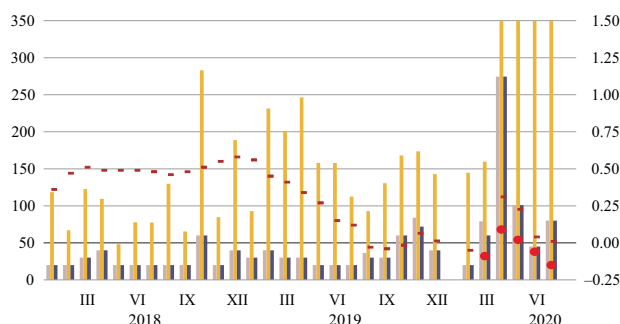
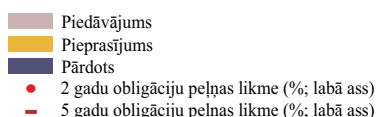
Covid-19 pandēmijas kulminācijas laikā starptautiskā kredītreitingu aģentūra *Fitch Ratings* saglabāja Latvijas kredītreitingu ilgtermiņa saistībām vietējā un ārvalstu valūtā "A–" līmenī, taču samazināja nākotnes perspektīvu no stabilas uz negatīvu, jo Covid-19 pandēmijas ietekme potenciāli palielina valdības izdevumus un veicina ekonomisko lejupslīdi. Savukārt augustā starptautiskā kredītreitingu aģentūra *S & P Global Ratings* apstiprināja Latvijas kredītreitingu "A+" līmenī un saglabāja stabilu nākotnes novērtējumu, jo bija redzams, ka Latvijas valdībai iepriekšējās fiskālās disciplīnas dēļ ir pietiekama elastība, lai atbalstītu savu tautsaimniecību Covid-19 pandēmijas apstākļos.

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes mazināšanai un seku pārvarēšanai martā un aprīlī Latvijas valdība aizņēmas ārējos tirgos. Latvija martā emitēja ārējā aizņēmuma obligācijas 550 milj. eiro apjomā, veicot papildu laidību jau apgrozībā esošajām obligācijām ar dzēšanas termiņu 2026. gadā (ienesīgums – 0.406%). Šis ienesīgums par 54 bāzes punktiem pārsniedza mijmaiņas darījumu procentu likmi un par 94 bāzes punktiem – Vācijas attiecīgā termiņa obligāciju peļņas likmi. Savukārt aprīlī Valsts kase starptautiskajos finanšu tirgos piesaistīja 1 mljrd. eiro, emitējot jaunas 3 gadu obligācijas ar dzēšanas termiņu 2023. gadā, ar ienesīgumu 0.209% un kupona likmi 0.125%. Šo Latvijas parāda vērtspapīru peļņas likme par 49 bāzes punktiem pārsniedza mijmaiņas darījumu procentu likmi un par 86 bāzes punktiem – Vācijas attiecīgā termiņa obligāciju peļņas likmi.

Tāpat valdība aktīvi aizņēmas arī iekšējā tirgū, kur martā–augustā notika 16 valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīru sākotnējās izsoles. Emitētas tika 2, 5 un 7 gadu obligācijas. Kopējais piedāvājums bija 579.5 milj. eiro, pieprasījums 3.8 reizes pārsniedza piedāvājumu un pārdotais apjoms bija 560.5 milj. eiro. 5 gadu obligāciju vidējā svērtā peļņas likme samazinājās no –0.05% februārī līdz –0.07% jūlijā. Savukārt 2 gadu obligāciju vidējā svērtā peļņas likme samazinājās no –0.13% marta vidū līdz –0.15% jūlijā. Valdības obligāciju peļņas likmes samazinājās, stabilizējoties finanšu tirgus situācijai pēc sākotnējiem ar Covid-19 pandēmiju saistītajiem situācijas saasinājumiem, kā arī tika palielināti Eirosistēmas monetārie stimuli.

14. attēls

VALDĪBAS VĒRTSPAPĪRU IZSOĻU REZULTĀTI (milj. eiro)

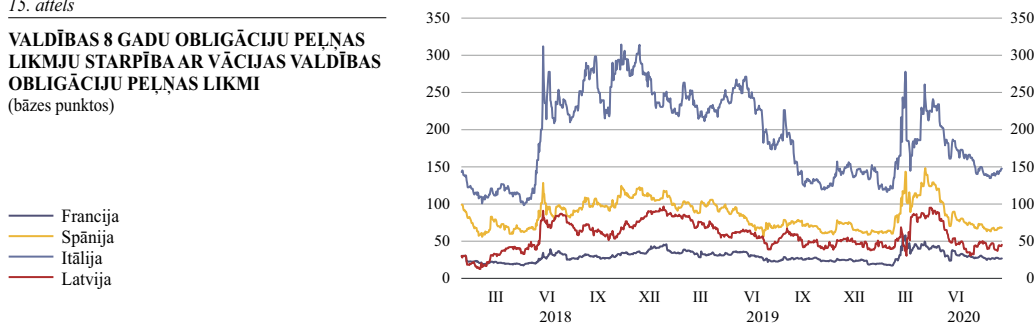

Otrreizējā tirgū peļņas likme ārējā tirgū emitētajām Latvijas valdības obligācijām, kurām

līdz dzēšanai atlikuši 8 gadi, samazinājās no -0.12% līdz -0.20% (4. septembrī), bet starpība ar Vācijas valdības attiecīgā termiņa obligācijām samazinājās no 58 bāzes punktiem līdz 40 bāzes punktiem. Līdzīgi samazinājumi bija arī citās eiro zonas valstīs.

15. attēls

VALDĪBAS 8 GADU OBLIGĀCIJU PEĻNAS LIKMJU STARPĪBA AR VĀCIJAS VALDĪBAS OBLIGĀCIJU PEĻNAS LIKMI
(bāzes punktos)

Baltijas korporatīvo obligāciju tirgū ienāk jauns instruments – nodrošinātās obligācijas, kas pēc atbilstoša normatīvā regulējuma izveides Latvijā pavērs jaunas iespējas parāda vērtspapīru tirgus attīstībā. Igaunijas Luminor Bank AS emitēja Baltijas reģionā pirmās nodrošinātās obligācijas 500 milj. eiro vērtībā ar 5 gadu termiņu. Obligāciju ienesīgums tika noteikts par 25 bāzes punktiem augstāks par vidējo mijmaiņas darījumu procentu likmi, t.i., obligāciju ienesīgums sasniedza -0.18% . Šī bija pirmā reize, kad uzņēmums Baltijā varēja aizņemties ar negatīvām procentu likmēm. Pieprasījuma apjoms bija vairāk nekā 1.6 mljrd. eiro. Gandrīz visus pieprasījumus veica investori ārpus Baltijas valstīm, un nodrošinātās obligācijas iekļāva Īrijas biržā. Luminor Bank AS plāno turpināt nodrošināto obligāciju emisiju, pievienojot obligāciju seguma portfelim Lietuvas un Latvijas aktīvus. Sākotnējo obligāciju emisija bija balstīta uz Igaunijas aktīviem.

AS "Latvenergo" paziņoja, ka plāno emitēt zaļās obligācijas līdz 200 milj. eiro apjomā. Atbilstoši AS "Latvenergo" stratēģiskajiem mērķiem piesaistītie līdzekļi tiks ieguldīti videi draudzīgu investīciju projektu īstenošanā. Programmas ietvaros paredzēts emitēt obligācijas ar dzēšanas termiņu līdz 10 gadiem. Pārējie piedāvājuma nosacījumi tiks noteikti attiecīgās emisijas galīgajos noteikumos.

Saglabājoties labiem finansēšanās nosacījumiem, Latvijas akciju indekss OMXR no februāra beigām līdz 4. septembrim pieauga par 8.6%, savukārt Baltijas akciju indekss OMXBBGI palielinājās par 2.3%. Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē Latvijas akciju indekss saruka aptuveni par 20%, bet, mazinoties spriedzei finanšu tirgos, triju mēnešu laikā tas atguva vērtību, kāda tam bija pirms krīzes. Lielāko uzņēmumu akciju cenas pārskata periodā pieauga – AS "Olainfarm" akcijas par 12.8%, AS "GRINDEKS" akcijas par 10.0% un AS "Latvijas Gāze" akcijas par 7.2%. Savukārt lielākais apgrozījums bija ar AS "Olainfarm" akcijām (5.0 milj. eiro) un AS "GRINDEKS" akcijām (2.0 milj. eiro). AS "Olainfarm" ziņoja, ka 2020. gada pirmajos 6 mēnešos pārdošanas apjoms bija līdzīgs kā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā, savukārt AS "GRINDEKS" apgrozījums pieauga par 37%.

3. Nozaru attīstība¹

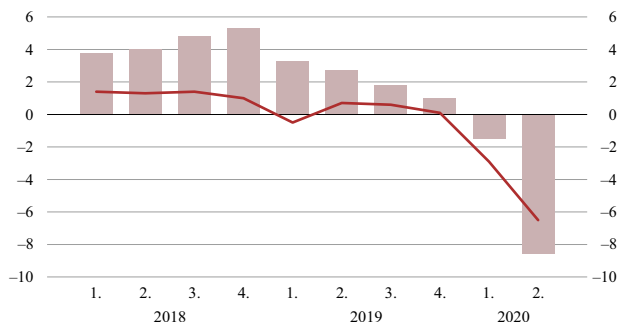
Laikus uzsākot īstenot sociālās distancēšanās un citus piesardzības pasākumus koronavīrusa Covid-19 izplatības ierobežošanai, Latvijā bija iespējams tos uzturēt ne tik striktus kā vairākās citās Eiropas valstīs, kā arī agrāk sākt šo pasākumu pakāpenisku mīkstināšanu. Tādējādi 2. ceturksnī daļa nozaru (piemēram, rūpniecība, būvniecība un tirdzniecība un tūrisms²) cieta mazāk, un IKP kritums bija mērenāks nekā vidēji ES un eiro zonā.

Covid-19 pandēmijas izraisīto ekonomisko lejupslīdi Latvijā mazināja valdības īstenotie atbalsta pasākumi, kas palīdzēja uzlabot patērētāju un uzņēmēju noskaņojumu, tomēr kopumā 1. pusgadā Latviju skāra nozīmīgs tautsaimniecības panīkums. Turklāt vairāku nozaru, piemēram, transporta un enerģētikas, lejupslīde bija vērojama jau 1. ceturksnī ar Covid-19 pandēmiju nesaistītu gan fundamentālu, gan īslaicīgu faktoru (laikapstākļu, kravu pārorientācijas, tautsaimniecības zaļā kursa) ietekmē, kura tuvākajos ceturkšņos varētu neizzust.

16. attēls

IKP
(pārmaiņas; salīdzināmās cenās; %)

■ Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu
— Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni

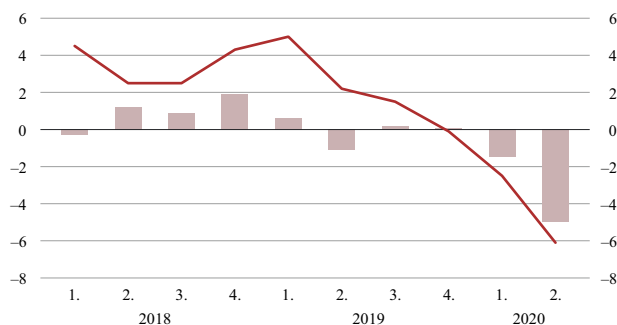
3.1. Apstrādes rūpniecība

Apstrādes rūpniecības izlaide labi atspoguļo rūpnieku noskaņojuma rādītājos redzamās tendences, kuras krasi ietekmēja Covid-19 šoka radītā nenoteiktība ar pasūtījumu kritumu un ražošanas jaudu samazinājumu un nenoteiktībai sekojošs optimisma pieaugums, vasarā mazinoties Covid-19 pandēmijas ietekmei un ierobežojumiem Latvijā un eksporta partnervalstīs. Pēc strauja krituma martā un aprīlī maijā produkcijas ražošanas apjoms nedaudz uzlabojās, savukārt jūnijā un jūlijā jau auga ļoti strauji, sasniedzot 2019. gada atbilstošā perioda ražošanas līmeni. Apgrozījuma dati liecina, ka straujo uzlabojumu galvenokārt veido eksporta vērtības kāpums. Neraugoties uz šiem uzlabojumiem, kopš maija apstrādes rūpniecības pievienotās vērtības kritums ir bijis būtisks un kopumā 2. ceturkšņa rezultāti bija vāji: –6.1% salīdzinājumā ar 1. ceturksni un –6.5% salīdzinājumā ar 2019. gada 2. ceturksni.

17. attēls

APSTRĀDES RŪPNIECĪBAS PRODUKCIJAS IZLAIDE
(pārmaiņas; salīdzināmās cenās; %)

■ Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni
— Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu

¹ Šajā nodaļā IKP un nozaru pievienotā vērtība analizēta salīdzināmās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātus datus (ja nav norādīts citādi).

² Eurostat tā ir lielā apvienotā nozare – tirdzniecība, izmitināšana, ēdināšana, transports un uzglabāšana – kas kopumā LV cieta mazāk nekā vidēji ES.

Izaugsmi apstrādes rūpniecībā pēdējos mēnešos galvenokārt nodrošināja kokrūpniecība. Šīs nozares attīstību šogad veicināja vairāki aspekti: pavasarī un vasarā laikapstākļi ir bijuši nelabvēlīgi kukaiņu vairošanās procesiem, tāpēc Latvijas mežos šogad ir vērojami mazāki postījumi (problēma gan saglabājas Centrāleiropā), turklāt ir samērā labs koksnes produkcijas pieprasījums (īpaši "dari pats" segmentā) un kopumā vērojams cenu pieaugums (tiesa, ne visos segmentos: piemēram, papīrmalkas cenas neuzrāda kāpumu). Šie faktori kopumā labvēlīgi ietekmē kokrūpniecības un mežizstrādes uzņēmumu pelnītspēju un stimulē ražošanas apjoma kāpināšanu.

Rūpnieku noskaņojuma aptaujas uzrāda tālāku uzlabojumu arī jūlijā, aug gan nodarbinātības, gan izlaides un eksporta pasūtījumu novērtējums. Tomēr augustā bija vērojams neliels noskaņojuma kritums, kas varētu būt saistīts ar nenoteiktības pieaugumu Covid-19 pandēmijas ietekmes pastiprināšanās dēļ.

3.2. Būvniecība un nekustamā īpašuma nozare

Būvniecības izaugsmi 2. ceturksnī palēnināja apjomīgu būvobjektu trūkums un būvdarbu apturēšana un/vai ierobežošana ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību, tāpēc būvniecības nozares pievienotā vērtība salīdzinājumā ar 1. ceturksni saruka par 11.0%, bet gada laikā kritums bija neliels (0.6%).

Pēc ārkārtējās situācijas izsludināšanas valstī arī būvniecības nozares darbība tika būtiski traucēta, neļaujot uzturēt gada sākumā nozares labi uzsāktu izaugsmes tempu. Atsevišķos būvobjektos būvdarbu apjoms tika būtiski samazināts vai arī būvdarbi tika uz laiku apturēti. Pēc robežu slēgšanas kavējās būvizstrādājumu piegādes, bet, lai nodrošinātu valstī noteikto ierobežojumu ievērošanu, aktīvo darbinieku skaitu būvobjektos ievērojami samazināja. Arī pieprasījuma kritums, bažas un neziņa par turpmāko ekonomisko situāciju valstī un apjomīgu būvobjektu trūkums negatīvi ietekmēja būvniecības nozares izaugsmi.

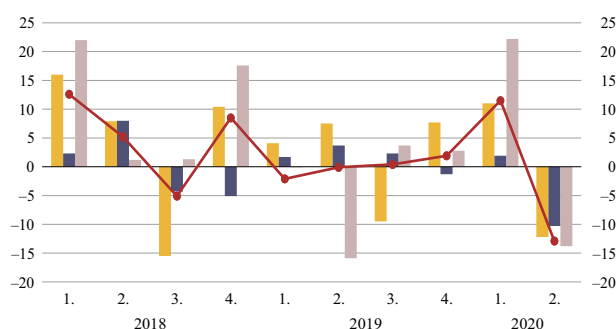
2020. gada 2. ceturksnī būvniecības produkcijas apjoms salīdzinājumā ar 1. ceturksni saruka par 12.9%, kritumam skarot visus segmentus. Būvniecības produkcijas gada pārmaiņu apjoms praktiski saglabājās iepriekšējā gada 2. ceturkšņa līmenī. Būvniecības produkcijas kritums salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu bija inženierbūvniecībā, ko ietekmēja apjoma samazinājums ceļu un dzelzceļu būvniecībā un hidrotehnisko objektu celtniecībā. Ēku būvniecībā kritums tika novērots ražošanas ēku, tirdzniecības ēku un daudzdzīvokļu māju celtniecībā. Savukārt būvniecības apjoma gada kāpums bija vērojams vairākās specializēto būvdarbu jomās (elektroinstalāciju ierīkošanā un cauruļvadu uzstādīšanā, kā arī ēku nojaukšanā un būvlaukuma sagatavošanā).

18. attēls

BŪVNICĪBAS PRODUKCIJA

(salīdzināmās cenās; pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni; sezonāli izlīdzināti dati; %)

■ Ēkas
■ Inženierbūves
■ Specializētie būvdarbi
—●— Kopā

Būvniecības kopējo izmaksu gada pieauguma temps turpināja palēnināties jau sesto ceturksni pēc kārtas, un to noteica darba samaksas, mašīnu un mehānismu uzturēšanas izmaksu pieauguma tempa palēnināšanās un būvmateriālu cenu samazināšanās. 2020. gada 2. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada 2. ceturksni būvniecības izmaksu kāpums bija 1.4%, t.sk. strādājošo darba samaksa pieauga par 7.2%, mašīnu un mehānismu uzturēšanas un ekspluatācijas izmaksas palielinājās vien par 0.5%, bet būvmateriālu cenas saruka par

0.6%. Izsniegto būvatļauju skaits 2020. gada 2. ceturksnī nedaudz samazinājās, un tas saistīts ar martā Latvijā izsludināto ārkārtējo situāciju Covid-19 pandēmijas dēļ. Tas izraisīja apjukumu arī būvniecības nozarē, tāpēc daži būvniecības projekti tika atlikti uz vēlāku laiku, kad ekonomiskā situācija stabilizēsies.

Būvniecības nozare ir viena no tām jomām, kurā ar valsts atbalsta pasākumiem investīciju jomā ir iespējams mazināt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes negatīvo ietekmi, uzlabojot nozares perspektīvas. Tāpēc 2. pusgadā gaidāms būvniecības izlaides pieaugums, ko veicinās ES fondu finansējums un valdības atbalsts Covid-19 pandēmijas negatīvās ietekmes mazināšanai. Būtisku devumu būvniecības nozares kopējā izaugsmē varētu sniegt ceļu būvniecība, kas šogad ir intensīva, veicinot gan asu konkurenci, gan ceļu pārbūves darbu cenu lejupslīdi. Gada sākumā no valsts budžeta valsts autoceļu tīklam bija piešķirti 255.3 milj. eiro (par 1.2 milj. eiro vairāk nekā 2019. gadā). Aprīļa sākumā valdība lēma par vēl papildu 75 milj. eiro piešķiršanu ceļu atjaunošanai.

Arī VAS "Valsts nekustamie īpašumi" turpina nodrošināt darbu nepārtrauktību nacionālās nozīmes ēku būvniecībā. Savukārt nekustamo īpašumu attīstītāji aprīlī puda viedokli, ka iesāktie dzīvokļu projekti tiek veiksmīgi turpināti un tiks nodoti ekspluatācijā, bet jaunu dzīvojamo namu projektu uzsākšana tuvākā laikā netiek plānota. Tas liek domāt, ka dzīvojamo ēku celtniecībā turpmākajos ceturkšņos nav gaidāma izaugsme. Tomēr 2020. gadā turpināsies vairāku nozīmīgu iepriekšējā gadā iesāktu projektu īstenošana, kā arī tiks uzsākti daži jauni projekti. Piemēram, Rīgā apstiprināti vairāki apjomīgi būvprojekti, kas palīdzēs stimulēt tautsaimniecību un īpaši būvniecības nozari: Skanstes teritorijas revitalizācijas projekts, Daugavas stadiona Ledus halles būvniecība, Rīgas Tehniskās universitātes Datorzinātnes un informācijas tehnoloģijas fakultātes jaunās ēkas celtniecība, Mežaparka Lielās estrādes pārbūves turpināšana. Arī *Rail Baltica* projekta ietvaros joprojām tiek plānots, ka gada otrajā pusē Rīgas centrā sāksies būvdarbi. Aizsardzības ministrija līdz 2020. gada beigām Ādažu bāzē plāno pabeigt piecus projektus Nacionālo bruņoto spēku infrastruktūras objektos, kuru kopsumma sasniegs aptuveni 50 milj. eiro. Lai jau tuvāko gadu laikā nodrošinātu iedzīvotājiem modernu, drošu un ērtu dzelzceļa infrastruktūru, VAS "Latvijas dzelzceļš" ir izsludinājusi iepirkumu par 48 staciju un pieturas punktu projektēšanu un būvniecību ar mērķi modernizēt pasažieru infrastruktūru vairākās elektrificētajās dzelzceļa līnijās.

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes negatīvā ietekme 2. ceturksnī redzama arī nekustamā īpašuma tirgus rādītājos, nozares pievienotajai vērtībai sarūkot par 4.8% gan salīdzinājumā ar 1. ceturksni, gan gada laikā. Zemesgrāmatā reģistrēto nekustamā īpašuma pirkuma darījumu skaits Latvijā samazinājās par 23%, t.sk. Rīgā tas saruka par 38% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Lielākais nekustamā īpašuma darījumu skaita kritums tika reģistrēts aprīlī, visvairāk tieši jauno dzīvokļu projektu segmentā, taču jau maijā nekustamā īpašuma tirgus aktivitāte sāka pakāpeniski atjaunoties, un jau jūlijā un augustā darījumu skaits Latvijā uzrādīja pieaugumu gada skatījumā (attiecīgi par 5% un 4%), Rīgā gan turpinot samazināties. Nekustamā īpašuma uzņēmumu publiskotā informācija par darījumiem ar sērijveida dzīvokļiem liecina, ka turpinās cenu stabilizēšanās un salīdzinājumā ar iepriekšējā gada 2. ceturksni cenas vidēji pieaugušas vien par 1.2%.

Līdz Covid-19 pandēmijas izraisītajai ārkārtējās situācijas izsludināšanai 2020. gada sākums bija aktīvākais laikposms *Premium* klases īpašumu tirgū kopš termiņuzturēšanās atļauju nosacījumu pārmaiņām 2014. gadā. Kā liecina nekustamo īpašumu attīstītāju sniegtā informācija medijos, Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē pieprasījums (pircēju interese) pēc mājokļiem, t.sk. dzīvokļiem, nav būtiski krities, bet ir mainījies pieprasījuma raksturs un pircēja profils, kā arī klienti kļuvuši nogaidošāki. Jaunais klients pašlaik ir ģimene, kura vēlas iegādāties zemi, māju vai plašāku dzīvokli ar lielāku istabu skaitu (gatavojoties situācijas pasliktinājumam). Pieaugot pieprasījumam pēc lielākiem dzīvokļiem, tirgū kļuva jūtams trīsistabu dzīvokļu trūkums populārākajos mikrorajonos.

Pēc Covid-19 pandēmijas pavasarī radītās nenoteiktības vasarā nekustamo īpašumu tirgū un tautsaimniecībā kopumā vērojama optimisma atjaunošanās. Prognozējams, ka 2020. gadā aktualizējusies vajadzība pēc plašāka mājokļa ar papildu telpām, kur organizēt attālinātu darbu vai mācības, joprojām pastāvēs, nemazinoties arī pieprasījums pēc mazākiem dzīvokļiem (kā otra mājokļa vai investīciju objekta). Reģionos nekustamā īpašuma tirgū Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmi būtiski neizjuta – lielākā daļa valsts iedzīvotāju, kuriem ir iespējas iegādāties jaunu mājokli, joprojām saskaras ar piedāvājuma trūkumu. Visā Latvijā, īpaši Pierīgā, pieaugusi interese par zemesgabalu un privātmāju iegādi. Gada sākumā bija liela potenciālo pircēju interese par investīciju dzīvokļiem, ko varētu piedāvāt īstermiņa īrei, taču pašlaik šāda pieprasījuma praktiski nav.

3.3. Tirdzniecība

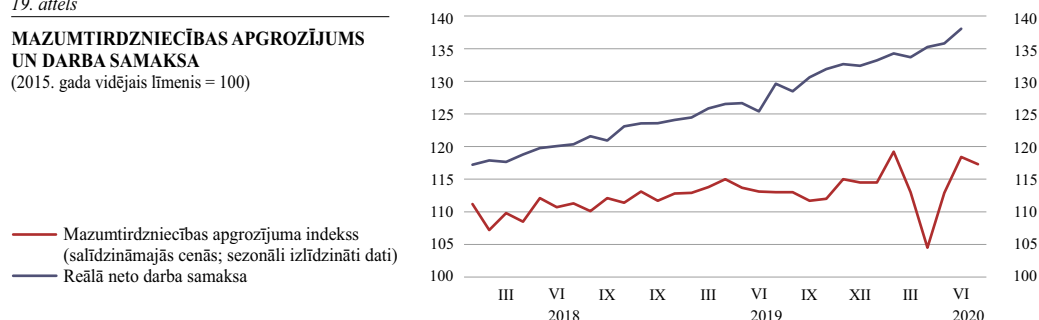
Tirdzniecības nozare 1. pusgadā kopumā attīstījās visai neviendabīgi. Covid-19 pandēmijas būtiskāko ierobežojumu periodā (martā–maijā) mazāk cieta mazumtirdzniecība, un to varētu skaidrot ar orientēšanos uz iekšzemes patēriņu un pamatvajadzību nodrošināšanu, taču straujš kritums šajā periodā skāra automobiļu tirdzniecības un remonta apakšnozari.

Apakšnozaru apgrozījuma dati ļauj noprast, ka, iedzīvotājiem tērējot piesardzīgāk un izvērtējot prioritātes, automobiļu tirdzniecības un remonta apgrozījuma kritums aptuveni par 24% ceturkšņa laikā būtiski ietekmēja 2. ceturkšņa tirdzniecības nozares pievienotās vērtības pārmaiņas. Tirdzniecības pievienotā vērtība saruka vairāk nekā IKP kopumā, t.i., par 7.7% ceturkšņa laikā un par 8.8% gada laikā. Mazumtirdzniecības un vairumtirdzniecības apgrozījuma kritums bija mērenāks, turklāt mazumtirdzniecības izaugsme maijā un jūnijā atjaunojās strauji pēc darbības ierobežojumu pakāpeniskas atcelšanas (sociālās distancēšanās pasākumu atvieglošanas, tirdzniecības centru darbības atjaunošanas nedēļas nogalēs un svētku dienās). Tā kā savdabīgs pirkumu bums pārtikas un farmācijas preču tirdzniecībā, patērētājiem veidojot krājumus, bija izveidojies jau martā, līdzvērtīgs tirdzniecības apjoms šajās grupās 2. ceturksnī nesaglabājās, neraugoties uz šo preču nozīmīgumu ikdienas patēriņā.

Ienākumu dati rāda, ka iedzīvotāju kopējo ienākumu sarukums nav bijis tik spēcīgs kā privātajam patēriņam. Arī darba tirgus situācija (reģistrētais bezdarbs) neturpina pasliktināties. Tādējādi, saglabājoties samērā stabilai epidemioloģiskajai situācijai, gan nozares, kuru pakalpojumu pieejamība pandēmijas dēļ bija ļoti ierobežota, gan arī mazumtirdzniecība 2. pusgadā varētu atveseļoties sekmīgāk. Vienlaikus jaunākie mēnešu dati (mazumtirdzniecības apgrozījums jūlijā un mazumtirgotāju noskaņojuma rādītāja komponents, kas iezīmē nākamo mēnešu darbības vērtējumu) jau kļūst piezemētāki, atspoguļojot Covid-19 pandēmijas jauno globālo "atpērienu", kas sākas vasaras mēnešos, un piesardzību attiecībā uz rudens sezonu.

19. attēls

**MAZUMTIRDZNIECĪBAS APGROZĪJUMS
UN DARBA SAMAKSA**
(2015. gada vidējais līmenis = 100)

3.4. Transports

Transporta nozare, kurā jau pirms koronavīrusa Covid-19 uzliesmojuma bija vērojama negatīva attīstība, sarūkot kravu apjomam ostās un dzelzceļā, Covid-19 pandēmijas ietekmē

saskārusies ar papildu sarežģītiem uzdevumiem. Iepriekš transporta pakalpojumu eksportā pozitīvu devumu nesošie gaisa transporta pakalpojumi krīzes ietekmē kļuvuši par negatīvā devuma līderiem. Nozares pievienotā vērtība 2. ceturksnī samazinājusies par 17.4% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni (sarukums gada laikā – 26.6%).

Ostās pārkrauto kravu apjoms 2020. gada 1. pusgadā samazinājās par 30.1% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, strauji sarūkot pārkrauto ogļu apjomam. Kritums bija vērojams arī citās preču grupās. Pārkrauto kravu apjoms saruka visās ostās, tomēr straujākais kravu samazinājums skāra Ventspils ostu, kur lielākais bija ogļu un naftas produktu negatīvais devums. Ogļu kravu samazinājums Latvijas ostās saistāms ar vairākiem faktoriem – silto ziemu, kas mazināja pieprasījumu, Krievijas tranzītkravu pārvirzīšanu uz vietējām ostām, kā arī pakāpenisku virzību uz ilgtspējīgākiem resursiem pasaules mērogā. Lai gan 3. ceturksnī varam gaidīt kravu pieaugumu graudu eksporta dēļ, tas nebūs pietiekams, lai atsvērtu akmeņogļu krituma negatīvo ietekmi. Dzelzceļa transportā, kas cieši saistīts ar ostu darbību, kravu apgrozība 1. pusgadā samazinājās par 54.0% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Būtiski saruka tranzītkravu apjoms, un to noteica jau minētie iemesli, savukārt palielinājās iekšzemes pārvadājumu kravu apjoms.

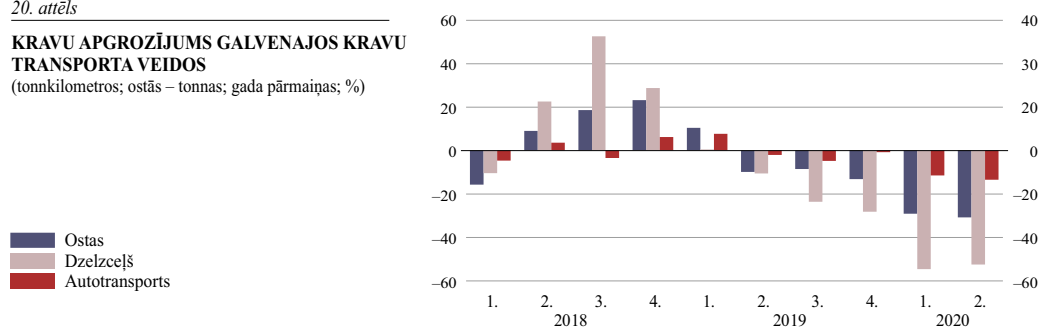
Ostu un dzelzceļa transporta pakalpojumu apjoma kritums vairāk saistāms ar jau aplūkotajām tendencēm, bet gaisa transporta nozari Covid-19 pandēmijas izraisītā krīze pārsteidza nesagatavotu. Gaisa pasažieru skaits, kas vēl 2020. gada janvārī un februārī pieauga par 12.9%, Covid-19 izplatību ierobežojošo pasākumu ietekmē 1. pusgadā kopumā saruka par 62.9%. Lai gan 9. jūnijā ārkārtējā situācija valstī tika atcelta un pasažieru pārvadājumu situācija uzlabojas, saslimstības rādītājiem ārvalstīs saglabājoties augstiem, aviosatiksmē joprojām ir traucēta. Turklāt, saglabājoties noteikumiem par pašizolācijas ievērošanu un iedzīvotājiem esot piesardzīgiem, pieprasījums pēc gaisa pasažieru pārvadājumiem tik drīz neatjaunosies līmenī, kas tika sasniegts pirms krīzes. Kolektīvo atlaišanu dēļ AS "Air Baltic Corporation" un VAS "STARPTAUTISKĀ LIDOSTA "RĪGA"" darbu zaudējuši ap 1200 nodarbināto, kā arī samazināta AS "Air Baltic Corporation" lidmašīnu flote. Sarucis arī aviokravu pārvadājumu apjoms, un tas galvenokārt skaidrojams ar piegādes ķēžu pārrāvumiem.

Arī autotransporta darbību būtiski ietekmējusi Covid-19 pandēmija, pārtraucot piegādes ķēdes, apgrūtinot loģistiku, kā arī mazinot starptautisko pārvadājumu pieprasījumu. Autotransporta kravu apgrozība 2020. gada 1. pusgadā samazinājās par 12.6%, sarūkot tieši starptautiskajiem kravu pārvadājumiem. Lai gan robežas kravu pārvadājumiem ir atvērtas un pašizolācijas noteikumi uz autovadītājiem neattiecas, partnervalstu atvēršanās notiek pakāpeniski, un kravu pārvadājumu nozares atgūšanās prasīs laiku. Turklāt apstiprināta Mobilitātes pakotne¹, kas mazinās Latvijas autokravu pārvadājumu konkurētspēju un negatīvi ietekmēs šo jomu nākotnē.

20. attēls

KRAVU APGROZĪJUMS GALVENAJOS KRAVU TRANSPORTA VEIDOS

(tonnkilometros; ostās – tonnas; gada pārmaiņas; %)

¹ Tiesību aktu kopums, kas paredz vienotus noteikumus ES starptautiskajos autotransporta pārvadājumos. Tie paredz pienākumu transportlīdzeklim regulāri (ik pēc četrām nedēļām) atgriezties valstī, kurā tas reģistrēts, kā arī noteikumus par kabotāžas pārvadājumu laika samazināšanu u.c.

4. IKP analīze no pieprasījuma puses¹

Latvijā Covid-19 pandēmijas ierobežošanai bija noteikti mazāk stingri ierobežojumi un eksporta preču un pakalpojumu struktūrā bija samērā liels krīzes laikā pieprasīto produktu īpatsvars (lauksaimniecības produkti, pārtika, koksnes produkcija, ķīmija, farmācija un informācijas un komunikācijas pakalpojumi). Tie varētu būt iemesli, kuru dēļ uz citu ES valstu fona Latvijas tautsaimniecība 2. ceturksnī ir cietusi mazāk un attīstījies veiksmīgāk, nekā prognozēts krīzes sākumā: IKP kritums par 6.5% salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni un par 8.6% salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni. Salīdzinājumam – eiro zonas tautsaimniecība gada skatījumā saruka par 15.0% un ES kopumā – par 14.1%.

4.1. Iekšzemes pieprasījums

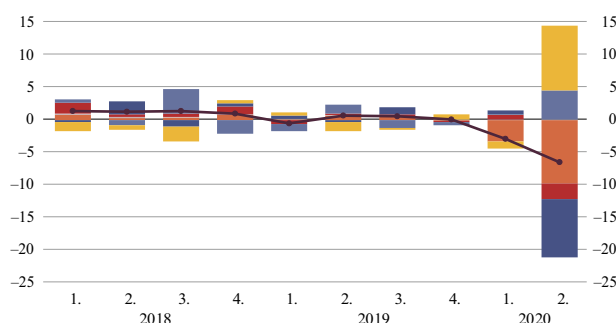
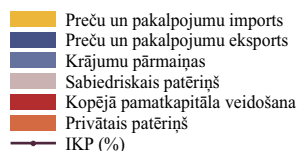
Atšķirībā no 1. ceturkšņa ne tik labs rezultāts 2. ceturksnī bija investīcijām, par kuru kritumu papildus jau iepriekš vērojama kapitālpreču importa sarukuma dinamikai vēstīja sliktāki būvniecības rezultāti. Savukārt 3. ceturksnis sola būvniecības izlaides pieaugumu, ko veicinās ES fondu finansējums un valdības atbalsts Covid-19 pandēmijas negatīvās ietekmes mazināšanai. Kopumā investīcijas arī turpmāk atbalstīs ar valdības pasākumiem Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ierobežošanai, un nākamajos gados vēl būs pieejami ES instrumenta "Nākamās paaudzes EU" līdzekļi, kas ļaus Latvijai un ES valstīm kopumā veiksmīgāk pārvarēt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes sekas.

21. attēls

IKP UN PIEPRASĪJUMA PUSE

KOMPONENTU DALĪJUMĀ

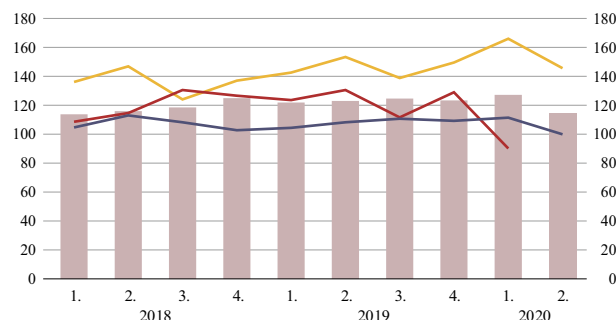
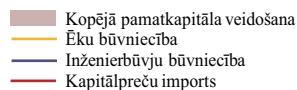
(gada pārmaiņas; salīdzināmās cenās; procentu punktos)

22. attēls

INVESTĪCIJAS

(2015 = 100; salīdzināmās cenās; sezonāli izlīdzināti dati)

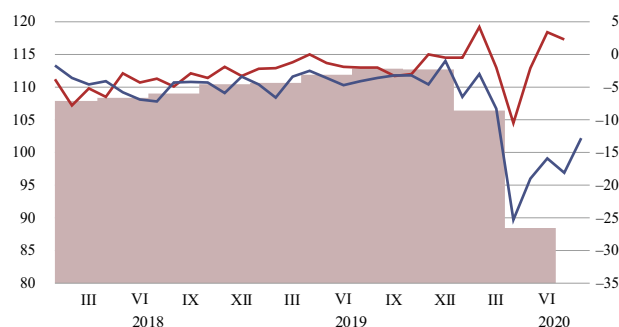
Privātais patēriņš 1. ceturksnī saruka negaidīti strauji, un vēl krietni straujāk tas mazinājās 2. ceturksnī. Kritums bija neizbēgams, jo daļa no izdevumiem joprojām palika bez iespējas tos īstenot – atliekot tālākus ceļojumus, masu kultūras un sporta pasākumus. Turklāt daudziem krietni samazinājās arī ienākumi, bet vismaz daļu no tiem varēja kompensēt ar valdības atbalsta pasākumiem, bezdarbnieku un dīkstāves pabalstiem. Ņemot vērā tik strauju privātā patēriņa sarukumu un uzkrājumu veidošanos piesardzības un aizkavētā patēriņa dēļ, ienākumiem kopumā saglabājoties stabilākiem, 3. ceturksnī un tuvākajos ceturkšņos prognozējama straujāka patēriņa atjaunošanās.

¹ Šajā nodaļā IKP un pieprasījuma puses komponenti analizēti salīdzināmās cenās, izmantojot sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātus datus (ja nav atzīmēts citādi).

23. attēls

PATĒRIŅU RAKSTUROJOŠIE RĀDĪTĀJI UN PATĒRĒTĀJU NOSKAŅOJUMS (2015 = 100; patērētāju noskaņojums – atbilžu saldo; %)

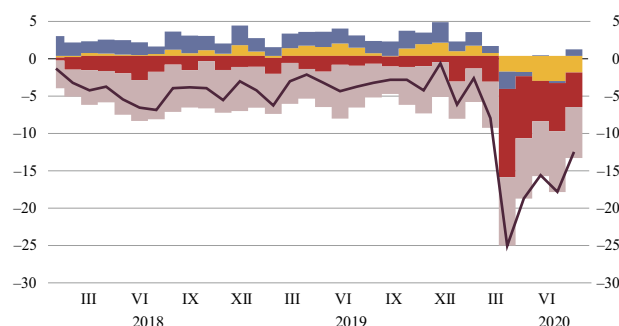
Privātais patēriņš
Mazumtirdzniecības apgrozījums
Patērētāju noskaņojums (labā ass)

24. attēls

PATĒRĒTĀJU NOSKAŅOJUMS UN TO RAKSTUROJOŠIE RĀDĪTĀJI (atbilžu saldo; procentu punktos)

Ģimenes materiālais stāvoklis nākamajos 12 mēnešos
Ģimenes materiālais stāvoklis iepriekšējos 12 mēnešos
Valsts ekonomiskā situācija nākamajos 12 mēnešos
Nākamajos 12 mēnešos plānoti lieli pirkumi
Patērētāju noskaņojums

4.2. Valdības patēriņš

Sabiedriskajā patēriņā pozitīvo dinamiku uztur atbalsts Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes risināšanai, kur arī 2. pusgadā gaidāms izdevumu pieaugums.

Vispārējās valdības sektorā Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme vissmagāk izpaužas maijā, turpmākajos mēnešos nodokļu ieņēmumiem uzlabojoties. Tādējādi kopumā 2020. gada budžeta deficīts tiek gaidīts mazāks, nekā sākotnēji prognozēts. Fiskālie stimuli uzņēmumu likviditātes nodrošināšanai un iedzīvotāju ienākumu saglabāšanai ir spējuši mazināt ekonomiskās krīzes dziļumu, tādējādi sekmējot labākus nodokļu ieņēmumus. Vienlaikus tautsaimniecības stimulēšana, veicinot valsts pasūtījumus, nav bijusi pietiekami jaudīga.

2020. gada 2. ceturksnī nodokļu ieņēmumi salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu samazinājās par 9.7%, līdzīgu devumu nodrošinot patēriņa un darbaspēka nodokļu ieņēmumu kritumam. Tomēr 3. ceturksņa pirmie divi mēneši rāda situācijas uzlabošanos, nodokļu ieņēmumiem pieaugot vidēji par 1% salīdzinājumā ar atbilstošo iepriekšējā gada periodu (operatīvie dati), neraugoties uz nodokļu atbalsta pasākumiem un tādējādi budžetā nesaņemtajiem nodokļu ieņēmumiem. Nodokļu samaksas termiņa pagarinājumi, kas piešķirti saskaņā ar likuma "Par valsts apdraudējuma un tā seku novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem sakarā ar Covid-19 izplatību" 3. pantu, līdz 12. augustam bija piešķirti gandrīz visos nodokļu veidos kopumā 130.6 milj. eiro apjomā. Visvairāk – 44% gadījumu – termiņa pagarinājumi piešķirti sociālās apdrošināšanas iemaksu samaksai (galvenokārt nodokļu maksātājiem, kuri darbojas transporta un uzglabāšanas nozarē, apstrādes rūpniecības nozarē un izmitināšanas un ēdināšanas nozarē), bet 34% – PVN samaksai (galvenokārt vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības nozarē, automobiļu un motociklu remonta nozarē, izmitināšanas un ēdināšanas nozarē). Kopumā līdz šim piešķirtais nodokļu pagarinājuma apjoms ir puse no valdības sākotnēji gaidītā, tomēr pieteikumus var turpināt iesniegt līdz gada beigām.

Savukārt Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz budžeta izdevumiem bija redzama ātrāk kā ieņēmumos. Jau martā varēja novērot strauju izdevumu kāpumu, aprīlī gada pieaugumam sasniedzot 17.5%. Kopumā 2. ceturksnī vispārējās valdības izdevumi

palielinājās par 8.6% salīdzinājumā ar 2019. gada atbilstošo periodu. Uzsākot īstenot Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes pārvarēšanas un tautsaimniecības atveseļošanās plānu, valdības uzturēšanas izdevumi 2. ceturksnī sasniedza 10.6% gada kāpumu. Savukārt kapitālo izdevumu pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu bija negatīvas (–12.4% 2. ceturksnī), neraugoties uz valdības lēmumiem par publisko investīciju palielināšanu. Savukārt 3. ceturkšņa sākumā – jūlijā – kopējo izdevumu gada kāpuma temps ir samazinājies līdz 2.8%, joprojām augot uzturēšanas izdevumiem, bet kapitālajiem izdevumiem saglabājoties mazākiem nekā 2019. gadā. Tādējādi, lai arī ceļu un pašvaldību infrastruktūras projektu ietvaros noslēgtie iepirkumi ļauj cerēt uz valdības investīciju kāpumu 2. pusgadā, to īstenošana kavējas, un kapitālo izdevumu pārnese uz 2021. gadu varētu būt lielāka, nekā sākotnēji plānots.

Baltijas valstīs fiskālie atbalsta pasākumi Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmes mazināšanai ir bijuši mērogos atšķirīgi. Salīdzinot atsevišķu pasākumu izpildi, redzams, ka atbalsts veselības nozarei un uzņēmējdarbībai (grantu veidā) visās trijās valstīs ir bijis līdzīgā apjomā, bet atbalsts iedzīvotāju ienākumu saglabāšanai Igaunijā un Lietuvā ir bijis būtiski lielāks kā Latvijā. Tautsaimniecības stimulēšana ar valdības pasūtījumiem, t.sk. investīciju projektiem, ir zema Latvijā un Lietuvā, bet Igaunijā jau jūlija beigās bija redzams progress. Detalizētu fiskālo atbalsta pasākumu ieviešanas salīdzinājumu sk. 1. tabulā.

1. tabula

**ATSEVIŠĶU VALSTS ATBALSTA PASĀKUMU IZPILDE COVID-19 PANDEMIJAS
IZRAISĪTĀS KRĪZES IETEKMES MAZINĀŠANAI BALTIJAS VALSTĪS**
(% no 2019. gada IKP)

Atbalsta pasākums	Latvija (stāvoklis 06.09.)	Lietuva (stāvoklis 03.07. *)	Igaunija (stāvoklis 31.07.)
KOPĀ	0.6	1.2	1.4
Atbalsts iedzīvotāju ienākumu saglabāšanai, t.sk.	0.3	0.8	0.9
<i>Dīkstāves pabalsti</i>	0.2	0.3	0.9
<i>Vidējais dīkstāves atbalsts vienam darbiniekam periodā kopā (eiro)</i>	974.21	766.55	1866.61
<i>Citi sociālie pabalsti</i>	0.1	0.5	0.0
Atbalsts uzņēmējdarbībai	0.2	0.2	0.2
Atbalsts veselības aprūpei	0.1	0.1	0.1
Atbalsts ar valsts pasūtījumiem (infrastruktūras projekti)	0.0	0	0.1

* Dati par dīkstāves pabalstiem atbilst stāvoklim 06.09.2020.

Avoti: Valsts kase, Igaunijas Finanšu ministrija un Lietuvas Valdības stratēģiskās analīzes centrs.

Tādējādi, ņemot vērā labākus budžeta ieņēmumus un lēnāku Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu ieviešanu, vispārējās valdības budžeta deficīts 2020. gadā tiek novērtēts 4.5% no IKP apmērā. Pandēmijas ietekme uz fiskālajiem rādītājiem joprojām ir būtiska, budžeta deficitam pasliktinoties par 4 procentu punktiem salīdzinājumā ar 2019. gada izpildi (0.2% no IKP). Tomēr gaidāms mazāks kritums, nekā prognozēts 2020. gada jūnijā (–7.3% no IKP).

Savukārt zemāka budžeta deficīta ietekmē un ņemot vērā faktiskās parāda pārmaiņas kopvērtējumā ar kontos pieejamo naudas atlikumu, valdības parāda novērtējums 2020. gadā samazināts no nepilniem 50% no IKP uz 48% no IKP, joprojām saglabājot apjomīgu 11 procentu punktu pieaugumu salīdzinājumā ar 2019. gadu.

4.3. Tirdzniecības balance

Ārējās tirdzniecības norises 2020. gada 2. ceturksnī noteica ar koronavīrusa Covid-19 izplatības saasināšanos saistītie ierobežojumi un straujš ekonomiskās aktivitātes kritums. Preču un pakalpojumu eksporta dinamika bija vērojama līdzīga situācija kā nozaru struktūrā – krietns eksporta apjoma kritums pakalpojumu sektorā un mazāks sarukums preču sektorā. Ārējās tirdzniecības dati liecina, ka strauji sarucis ar reeksportu vairāk saistīto preču grupu (piemēram, satiksmes līdzekļu) eksporta apjoms. Līdzīga situācija ir arī importa struktūrā – nozīmīgāks ir pakalpojumu apjoma kritums. Tomēr jau maijā vairākās tautsaimniecības nozarēs ar Covid-19 saistītais šoks mazinājās, un jūnijā sākās spraiga atveseļošanās. Līdzīga dinamika bija vērojama preču eksportā, kur jūlijā gandrīz sasniegts 2019. gada atbilstošā perioda līmenis. Plaša preču klāsta eksports atjaunojās, savukārt preču plūsma visātrāk atjaunojās uz ģeogrāfiski tuvākajām valstīm – Baltijas kaimiņvalstīm un Krieviju. Toties pārrobežu pakalpojumu sniegšana cieta smagāk un līdz ceturkšņa beigām palika krituma zemākajā punktā, kas tika sasniegts aprīlī.

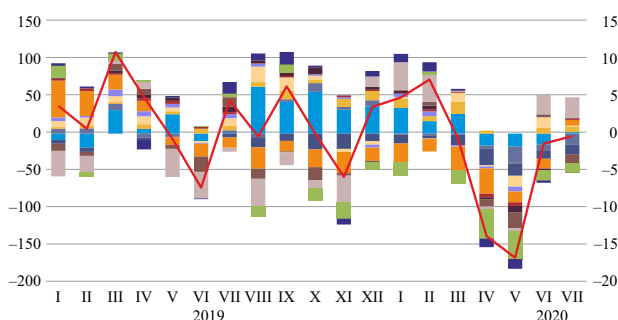
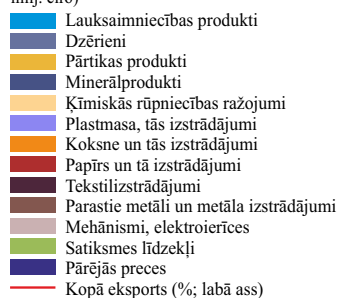
Ārējā vidē joprojām saglabājās ASV un Ķīnas tirdzniecības spriedze un pastiprinājās signāli par breksita bez vienošanās risinājumu. Tirdzniecības partnervalstu tautsaimniecības konfidences rādītāji, lai gan augšupejoši, saglabājās krietni zem līmeņa, kas sasniegts pirms krīzes.

Latvijas eksports krīzes laikā būtiski kritās, tomēr sarukums bija viens no zemākajiem eiro zonas valstu vidū. Neliels eksporta kāpums sākās jau maijā, sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzinātajai eksporta vērtībai pieaugot par 1.5%, bet jūlijā gandrīz dzēšot aprīlī iegūto 14.1% atpalikšanu no iepriekšējā gada līmeņa. Vairākās produktu grupās eksporta vērtība jau 2. ceturkšņa beigās pārsniedza 2019. gada atbilstošā perioda līmeni, piemēram, Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes laikā saglabājās stabils pārtikas produktu pieprasījums un jūnijā galvenokārt farmācijas nozares eksporta kāpuma ietekmē strauji pieauga ķīmijas nozares eksports. Straujākās eksporta vērtības svārstības, aprīlī un maijā tai krītot un jūnijā un jūlijā atgūstoties, piedzīvoja ar reeksportu saistīta preču grupa – satiksmes līdzekļi, kas kopā ar lauksaimniecības produktu grupu bija lielākie krituma virzītāji. Savukārt lielākās Latvijas eksporta preču grupas – koksne un tās izstrādājumi un mehānismi un elektroierīces – bija noturīgākas un kavēja kopējo krituma tempu. Atveseļošanos būtiski veicināja arī ķīmiskās rūpniecības ražojumi, t.sk. farmācijas produkti, kas saglabāja aktualitāti veselības krīzes laikā.

25. attēls

PREČU EKSPORTS UN EKSPORTA PREČU GRUPAS

(salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu; milj. eiro)

Pārrobežu pakalpojumu sniegšanas joma cieta smagāk, līdz 2. ceturkšņa beigām paliekot krituma zemākajā punktā, kas tika sasniegts aprīlī. Vismagāk cieta braucienu eksports, pārvietošanās ierobežojumiem traucējot pārrobežu kustību, kā arī saglabājoties iedzīvotāju piesardzībai pret atpūtas un darījuma braucieniem. Transporta pakalpojumu jomā visvairāk saruka gaisa un autotransporta pakalpojumu eksports, kas papildināja jau iepriekš novēroto un arī turpmāk gaidāmo jūras un dzelzceļa transporta pakalpojumu vērtības kritumu

(saistībā ar kravu apjoma samazināšanos no Krievijas). Būvniecības pakalpojumus krīze traucēja mazāk, un saglabājās to neliels pozitīvs devums. Arī uzņēmējdarbības un finanšu pakalpojumi skarti relatīvi mazāk, jo tos lielā mērā iespējams sniegt arī attālināti. Pārvietošanās ierobežojumiem vasarā mazinoties, var gaidīt nelielu pakalpojumu eksporta pieaugumu, tomēr jaunākā informācija par inficēšanās gadījumu skaita kāpumu un ierobežojumu atjaunošanos rada bažas par vājiem 4. ceturkšņa rezultātiem.

Ārējās tirdzniecības cenas 2. ceturksnī turpināja sarukt. Jūnijā preču eksports reālā izteiksmē tikai par nelielu procentu atpalika no 2019. gada jūnija līmeņa. Importa cenas turpināja kristies daudz straujāk nekā eksporta cenas, un jūnijā reālais imports pat nedaudz pieauga, neraugoties uz vājāku dinamiku nominālajā izteiksmē. Straujo importa vērtības lejupslīdi ietekmēja arī vienreizējs bāzes efekts – mehānismu importa kritums saistībā ar augsto bāzi (iepriekšējā gada aprīlī un maijā importētiem lidmašīnu dzinējiem pēc remonta). Atsākoties rūpniecības aktivitātei un pieprasījumam pēc starppatēriņa preču importa (par to liecināja spēcīga mehānismu un elektroierīču un ķīmiskās rūpniecības devuma atjaunošanās), preču importa vērtība atjaunojās straujāk nekā eksporta vērtība. Tomēr kopumā 2. ceturksnī bija lielāks importa vērtības kritums nekā eksporta vērtības sarukums, un preču tirdzniecības bilance uzlabojās. Diezgan līdzīga bija ierobežojumu ietekme uz pakalpojumu importu, pakalpojumu pozitīvajai bilancei 2. ceturksnī sarūkot tikai nedaudz.

Beidzoties krīzes akūtajai fāzei un situācijai stabilizējoties, starptautiskās tirdzniecības faktiskie rezultāti un prognozes par atlikušo 2020. gada daļu nedaudz uzlabojās, tomēr Covid-19 saslimstības pieaugums Eiropā rada bažas par tirdzniecības attīstību 4. ceturksnī, kad to varētu traucēt ierobežojumu atjaunošana.

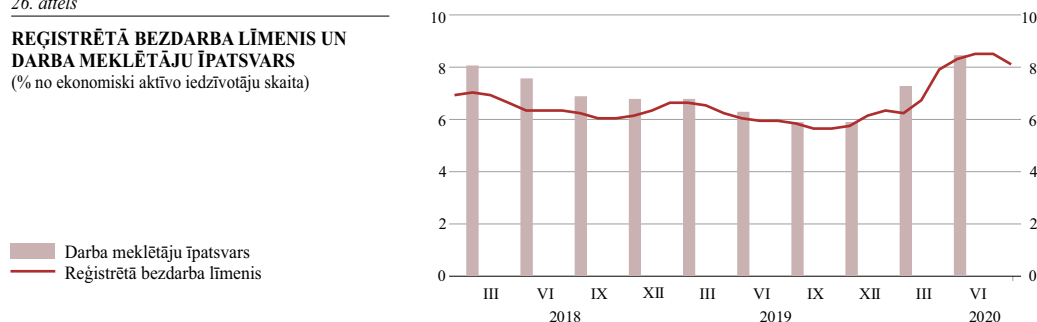
5. Darba tirgus, izmaksas un cenas

Covid-19 pandēmiju ierobežojošo pasākumu ietekmē uzņēmumu darbība tika traucēta, negatīvi ietekmējot darba tirgus attīstību. Vienlaikus, ekonomiskajai aktivitātei sarūkot mazāk, nekā to varēja gaidīt krīzes sākumā, un ieviešot papildu valsts atbalsta mehānismus nodarbinātības veicināšanai, bezdarba pieaugums bijis mērenāks, nekā prognozēts. Uzņēmumiem meklējot veidus, kā samazināt izmaksas, un palielinoties darbaspēka piedāvājumam, atalgojuma pieaugums gada pēdējos mēnešos būs gauss. Patēriņa cenas Covid-19 pandēmijas pirmajos mēnešos samazinājās. To noteica straujš naftas cenu kritums un ekonomiskās aktivitātes sašaurināšanās. Tomēr deflācijas periods nebūs ilgstošs, jo Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz darba tirgu un tādējādi arī uz iekšzemes darbaspēka izmaksām izrādījās ievērojami mazāka, nekā tika lēsts, kā arī atkal sāka paaugstināties naftas cenas. Tādējādi vidējā termiņā inflācija pakāpeniski augs.

Martā, izsludinot ārkārtas situāciju valstī, vairāku nozaru, piemēram, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu, aviotransporta, mākslas, izklaides un atpūtas nozares, darbība tika gandrīz paralizēta. Vienlaikus ražošanas ķēžu pārrāvumu un pieprasījuma krituma ietekmē tika kavēta arī citu nozaru darbība. Tāpēc jau mēneša beigās palielinājās reģistrētā bezdarba līmenis.

26. attēls

**REĢISTRĒTĀ BEZDARBA LĪMENIS UN
DARBA MEKLĒTĀJU ĪPATSVARS**
(% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita)

Lai gan dīkstāves pabalsti palīdzēja ierobežot tālāku strauju bezdarba pieaugumu, 2020. gada 2. ceturksnī tas sasniedza 8.6% (2019. gada beigās – 6.0%). Pašlaik pieejamie 3. ceturkšņa dati neliecina par strauju tālāku bezdarba pieaugumu, jo NVA reģistrēto bezdarbnieku skaits turpina sarukt. Uzņēmumu nodarbinātības gaidas pēc ievērojama krituma 2. ceturksnī uzlabojušās. Arī patērētāju aptaujas rezultāti liecina, ka iedzīvotāju redzējums par bezdarba iespējamību tuvākajos mēnešos augstā kļuvis pozitīvāks. Vienlaikus, lai gan noskaņojuma rādītāji uzlabojas, tie joprojām ir zemāki nekā pirms krīzes. Saņemto aktuālo datu ietekmē pārskatīta un uzlabota 2020. gada bezdarba prognoze (8.1% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita; prognoze jūnijā – 9.6%), bet, uzņēmumiem kļūstot efektīvākiem, bezdarbs samazināsies vien pakāpeniski un 2021. gadā nesasnies 2019. gada līmeni (7.8% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita; prognoze jūnijā – 10.3%).

Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekmē pasliktinoties uzņēmumu finanšu rādītājiem, aktuālāks kļuvis izmaksu samazināšanas jautājums, tāpēc atalgojuma pieauguma temps palēninājies. 2020. gada 2. ceturksnī mēneša vidējā bruto darba samaksa salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu palielinājās par 3.9% (pieaugums 1. ceturksnī – 6.6%). Nozarēs, kuras īpaši smagi skārusi krīze, atalgojums samazinājies. Darbaspēka piedāvājums turpmākajos mēnešos saglabāsies augsts, turpinot kavēt atalgojuma kāpumu. Savukārt 2021. gadā, atjaunojoties ekonomiskajai aktivitātei un palielinoties pieprasījumam pēc kvalificēta darbaspēka, darba samaksa palielināsies straujāk. Paredzams, ka noturīgākas tautsaimniecības attīstības ietekmē darba samaksa 2020. gadā palielināsies par 3.9% (jūnija prognoze – 0.1%) un nākamajā gadā pieaugs par 5.0% (jūnija prognoze – 1.3%).

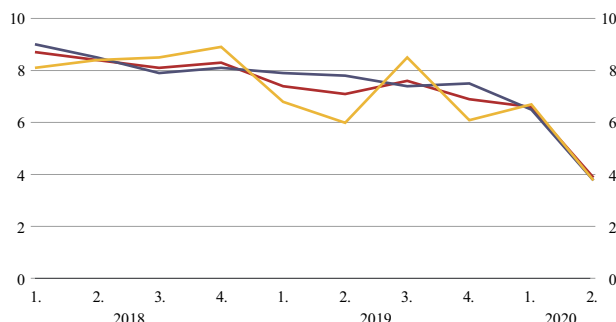
Covid-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme uz patēriņa cenām kopumā bija negatīva. Patēriņa cenu deflāciju galvenokārt noteica straujš dažu preču un pakalpojumu cenu kritums

(piemēram, degvielai un izmitināšanas pakalpojumiem cenu gada sarukums pārsniedza 20%). Vienlaikus pārējo preču un pakalpojumu cenas turpināja palielināties, un $\frac{3}{4}$ produktu cenas auga straujāk nekā kopējā inflācija. Koronavīrusa Covid-19 izplatības sekas daļēji var atspoguļot arī augļu cenu kāpums, kas vērojams arī citās eiro zonas valstīs (piegādes ķēžu traucējumu un lielāka pieprasījuma ietekme). Tomēr līdz šim nepiepildījās bažas, ka piegādes ķēžu traucējumi būtiski sadārdzinās rūpniecisko preču importa un ražotāju (un līdz ar to – arī patēriņa preču) cenas.

27. attēls

**MĒNEŠA VIDĒJĀ BRUTO NOMINĀLĀ
DARBA SAMAKSA**
(par pilnas slodzes darbu; gada pārmaiņas, %)

— Tautsaimniecībā kopā
— Privātajā sektorā
— Sabiedriskajā sektorā

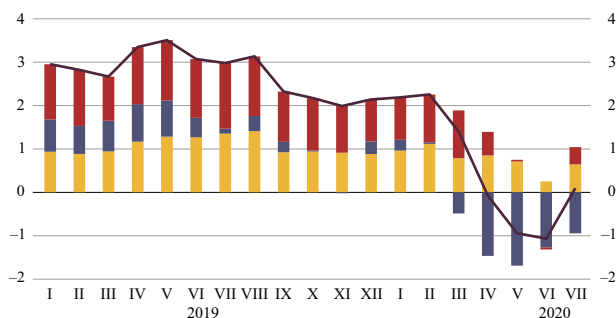

Ekonomiskās aktivitātes palēnināšanās parasti visvairāk samazina pakalpojumu cenas. Tomēr vairāku pakalpojumu cenas turpināja augt, jo Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu ieviešana un mazāka klientu plūsma palielināja to izmaksas uz vienu klientu (piemēram, ēdināšanā, frizētavās un skaistumkopšanā). Gaisa transporta un komplekso atpūtas pakalpojumu cenu kritums bijis niecīgs, neraugoties uz daudz lētāko degvielu, kas ir būtisks šo pakalpojumu izmaksu komponents. Pat izmitināšanas pakalpojumu cenu kritums, kas ir nozīmīgs un samērojams ar 2009. gadā pieredzēto, varēja izrādīties lielāks, jo viesnīcu numuru noslodze Covid-19 pandēmijas pirmā viļņa laikā saruka vairāk nekā globālās finanšu krīzes periodā.

28. attēls

**SPCI PĀRMAIŅAS KOMPONENTU
DALĪJUMA**
(procentu punktos)

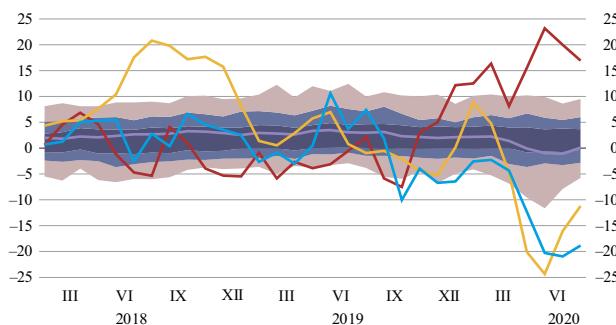
■ Pārējās preces un pakalpojumi
■ Enerģija
■ Pārtika
— Inflācija (gada pārmaiņas, %)

29. attēls

SPCI PĀRMAIŅU SADALĪJUMS
(12 mēnešu laikā; pa 174 produktu grupām; %)

■ 90% produktu
■ 75% produktu
■ 50% produktu
— SPCI
— Augļi
— Degviela
— Izmitināšanas pakalpojumi

Pasaulē strauji pieauga koksnes cena, galvenokārt atspoguļojot augstāku koksnes pieprasījumu māju atjaunošanas darbu lielā apjoma dēļ Covid-19 pandēmijas laikā. Koksnes cenu kāpumu pastiprināja arī bažas par koksnes piedāvājuma pietiekamību ilgtermiņā, ņemot vērā mizgraužu arvien plašāku izplatību mežos siltu ziemu dēļ (iepriekš mizgrauži, tieši pretēji, tika uzskatīti par koksnes cenu mazinošo faktoru). Latvijas Bankas aprēķini liecina,

pretēji, tika uzskatīti par koksnes cenu mazinošo faktoru). Latvijas Bankas aprēķini liecina, ka augstāka koksnes cena, kas atspoguļojas, piemēram, malkas un mājokļa iekārtu cenās, var paaugstināt Latvijas inflāciju 2021. un 2022. gadā līdz pat 0.1 procentu punktam.

2020. gada pirmajos četros mēnešos būtiski kritās naftas cena (no 70 ASV dolāriem līdz 20 ASV dolāriem par barelu). To noteica Covid-19 izplatības negatīvā ietekme uz pasaules ekonomisko attīstību, kā arī Saūda Arābijas un Krievijas nespēja vienoties par naftas ieguves ierobežošanu. Maijā un jūnijā pakāpeniska Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu mazināšana un jaunais OPEC+ līgums par ierobežoto naftas ieguvu palielināja naftas cenu līdz 45 ASV dolāriem par barelu. Šajā līmenī naftas cena atrodas jau trīs mēnešus: lai gan ekonomiskā aktivitāte vairākās valstīs turpina atjaunoties, naftas krājumu līmenis saglabājas samērā augsts, atsevišķām OPEC+ valstīm nepildot ieguves ierobežojumu saistības.

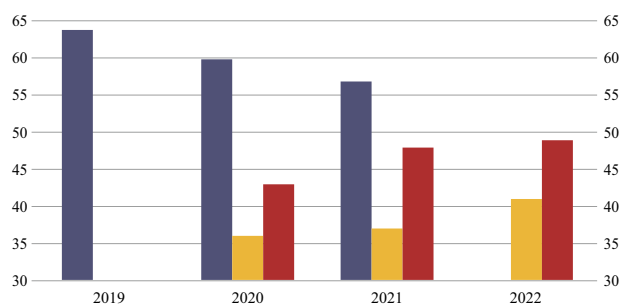
Lai gan naftas cenas prognoze tika nedaudz paaugstināta, augstāku naftas cenas ietekmi uz inflāciju līdz šim mazināja eiro vērtības attiecībā pret ASV dolāru pieaugums. Tirgus dalībnieki prognozē visai pakāpenisku naftas cenas kāpumu – pašlaik *Brent* jēlnaftas cena ir aptuveni 45 ASV dolāri par barelu, bet piegāžu cena pēc diviem gadiem – 50 ASV dolāru par barelu. Naftas cenu pieauguma atjaunošanās jau iespējusi atspoguļoties degvielas cenās; ja naftas cena atbildīs tirgus dalībnieku gaidām, degvielas cenas pakāpeniski augs arī turpmāk. Savukārt dabasgāzes un siltumenerģijas cenas uz naftas cenu reaģē ar dažu mēnešu novēlojumu. Piemēram, AS "RĪGAS SILTUMS" 2020. gadā samazina siltumenerģijas tarifu četras reizes (aprīlī, jūnijā, augustā un oktobrī), un tuvākajos mēnešos tā pieaugums netiek prognozēts.

30. attēls

NAFTAS CENAS PROGNOZE

(*Brent* jēlnafta; gadā vidēji; ASV dolāros par barelu)

2019. gada decembris
2020. gada jūnijs
2020. gada septembris

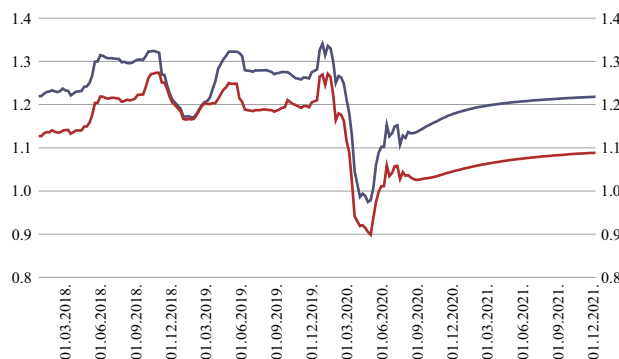

31. attēls

DEGVIELAS VIDĒJĀ MAZUMTIRDZNIECĪBAS CENA

(eiro par litru)

95. markas benzīns
Dīzeļdegviela

Pasaules pārtikas cenām nav bijušas vienotas tendences. Piemēram, Eiropā prognozētais mēreni siltais rudens varētu būt labs graudaugu ražas novākšanai, samazinot to cenu. Savukārt piena produktu cenas nedaudz pieauga lielāka Āzijas pieprasījuma dēļ. Gaļas cenas prognoze tika pārskatīta un samazināta, jo cūkgaļas un liellopu gaļas globālais pieprasījums izrādījās mazāks, nekā gaidīts. Cukura cenas prognoze tika paaugstināta, atspoguļojot gan sausumu Taizemē (pasaules otra lielākā cukura eksportētāja), gan pakāpenisku naftas cenas pieaugumu, kura dēļ cukura vietā arvien biežāk tiek ražots etanols. Jāatzīmē, ka Covid-19 pandēmijas sākumā pieauga iedzīvotāju pieprasījums pēc ilgstoši uzglabājamiem pārtikas produktiem (piemēram, griķiem un konserviem), kas palielināja to patēriņa cenas, tomēr niecīgās daļas patēriņa grozā dēļ tam nebija vērā ņemamas ietekmes uz kopējo inflāciju.

6. Secinājumi un prognozes

Pakāpeniska ierobežojumu atcelšana vienlaikus ar veiksmīgu Covid-19 izplatības ierobežošanu Latvijā un optimistiskāks patērētāju un uzņēmēju skatījums uz nākotni jau vasaras mēnešos ļāva vairākām nozarēm atkal sasniegt agrākajam darbības apjomam tuvu līmeni, un ekonomiskā lejupslīde 2. ceturksnī bija mērenāka, nekā gaidīts. Vienlaikus ekonomisko noskaņojumu gan Latvijā, gan nozīmīgākajās tirdzniecības partnervalstīs stabilizējuši to valdību atbalsta pasākumi, kā arī gaidāmais Eiropas tautsaimniecības atveseļošanas instrumenta "Nākamās paaudzes ES" finansējums. Tas ļauj gan nedaudz paaugstināt ārējā pieprasījuma vērtējumu, gan lēst noturīgāku ienākumu un patēriņa līmeni iekšzemē. Pandēmijas attīstība globālā un reģionālā mērogā pēdējā laikā gan liek piesardzīgāk raudzīties uz 4. ceturkšņa attīstību, un tas jau sāk izpausties jaunāko noskaņojuma aptauju rezultātos.

Minēto datu un faktisko norišu ietekmē IKP sarukuma prognoze 2020. gadam pārskatīta un paaugstināta līdz -4.7% (jūnija prognoze - -7.5%). Vidējā termiņā gaidāms augstāks IKP līmenis labāka ārējā pieprasījuma un Eiropas tautsaimniecības atveseļošanas instrumenta finansējuma dēļ, kas veicinās jaunas investīcijas un eksportu. Tomēr vienlaikus ar labāku, nekā iepriekš prognozēts, 2020. gada pozīciju IKP pieaugums 2021. gadā varētu sasniegt 5.1% pretstatā jūnijā prognozētajiem 6.7%. Redzējums par nozaru attīstību ietekmējošajiem faktoriem vairākumā nozaru nav mainījies, taču faktiskā situācija 2020. gada 1. pusgadā daudzās nozarēs izrādījās labāka, nekā lēsts jūnijā, un 2020. gada prognozes maiņu galvenokārt nosaka aktuālo datu ietekme.

Vēl arvien tiek prognozēts, ka lēnāk nekā citas jomas atveseļosies viesmīlības nozare, kā arī atpūtas un kultūras pakalpojumi, ņemot vērā, ka vairāki masveida pasākumi vairs nav īstenojami vai ir pārcelti, kā arī šādu pasākumu organizēšana nav veicama īsā laikā pēc ierobežojumu stingrības mazināšanās. Līdzīgi kā lēsts iepriekš, transporta nozares devums tautsaimniecībai vidējā termiņā varētu neatjaunoties iepriekšējā līmenī. Lai gan šīs nozares 2020. gada izaugsmes vērtējums nav pasliktinājies, vidējā termiņā papildus līdzšinējiem fundamentālajiem faktoriem to negatīvi ietekmēs jūlijā apstiprinātā Eiropas mobilitātes pakotne. Apstrādes rūpniecības attīstība uzlabosies, atjaunojoties ārējam pieprasījumam. Būvniecības attīstību vidējā termiņā palīdzēs stiprināt valdības investīcijas.

Pandēmijas otrā vilņa izraisīti masveida ierobežojumi iekšzemē un nozīmīgākajās tirdzniecības partnervalstīs varētu radīt atkārtotu IKP samazināšanos vēl 2020. gadā (Latvijas Bankas novērtējumu par atkārtota Covid-19 uzliesmojuma potenciālo ietekmi uz Latvijas IKP izaugsmi sk. 2. ielikumā).

2. IELIKUMS. ATKĀRTOTA COVID-19 UZLIESMOJUMA POTENCIĀLĀ IETEKME UZ LATVIJAS IKP IZAUGSMI

Vasaras sākumā ar Covid-19 saslimušo skaits ievērojami samazinājās lielākajā daļā ES valstu. Tas šo valstu valdībām radīja labvēlīgus apstākļus, lai mazinātu ieviesto ierobežojumu stingrību¹, tādējādi palīdzot pakāpeniski atjaunoties ekonomiskajai aktivitātei. Tomēr, vasarai tuvojoties beigām, saslimušo skaits ES atkal sācis strauji augt. Turklāt vairākās valstīs, piemēram, Horvātijā, Grieķijā un Rumānijā, 14 dienu kumulatīvais inficēšanās ar Covid-19 gadījumu skaits uz 100 000 iedzīvotāju jau pašlaik ir augstāks nekā pavasarī². Tomēr, neraugoties uz strauji augošajiem saslimstības rādītājiem, valstu valdības vēl nav ieviesušas pavasarī pieņemtajiem līdzvērtīgi stingrus ierobežojumus.

Turpinot augt saslimstības rādītājiem, diskusijas par ierobežojumu stingrības palielināšanu

¹ Oxford Covid-19 Government Response Tracker.

² Eiropas Slimību un profilakses centrs (European Centre for Disease Prevention and Control).

var kļūt arvien aktuālākas, t.sk. Latvijā. Lai gan pašlaik¹ saslimstības rādītāji Latvijā ir zemāki nekā lielākajā daļā ES valstu, atkārtotu saslimstības pieaugumu un ierobežojumu pastiprināšanu Latvijā un ārvalstīs var uzskatīt par potenciālu risku, kas negatīvi ietekmētu Latvijas ekonomisko izaugsmi.

Lai ilustrētu, ko Latvijas tautsaimniecības izaugsmei nozīmētu šāda riska īstenošanās, izmantots dinamisko faktoru modelis² un izdarīti šādi pieņēmumi:

- 1) augot saslimstības rādītājiem un ierobežojumu stingrībai, modelī ietvertu apsteidzošo rādītāju dinamika oktobrī seko tai, kas bija vērojama 2020. gada aprīlī (attiecīgo līmeni saglabājot arī novembrī un decembrī);
- 2) 2021. gada 1. ceturksnī notiek strauja ekonomiskās izaugsmes paātrināšanās atbilstoši 2020. gada 3. ceturkšņa prognozei;
- 3) pārējo periodu IKP dinamika atbilst Latvijas Bankas prognozēm (atbilstoši "Makroekonomisko Norišu Pārskatā" publicētajam).

Iegūtie rezultāti (sk. 32. att.) liecina, ka šāda scenārija īstenošanās gadījumā IKP kritums 2020. gadā būtu ievērojami lielāks, nekā to paredz Latvijas Bankas prognoze. Turklāt ekonomiskās aktivitātes palēnināšanās būtiski pasliktinātu arī IKP pārmaiņas 2021. gadā.

32. attēls

IKP NOVĒRTĒJUMS
(gada pārmaiņas, %)

Tomēr aprēķinos netiek ņemts vērā tas, ka mājāsaimniecības un uzņēmumi varētu labāk pielāgoties atkārtotam ekonomiskajam satricinājumam saslimstības rādītāju un ierobežojumu stingrības pieauguma dēļ. Tāpēc iegūtie rezultāti visticamāk atspoguļo samērā pesimistisku redzējumu par riska ietekmi uz IKP pārmaiņām.

¹ 2020. gada septembra pirmajā pusē.

² Modelī izmantota informācija par vairākiem apsteidzošajiem rādītājiem (mazumtirdzniecības apgrozījuma indekss (bez autodegvielas mazumtirdzniecības), nodarbinātības gaidu indekss un rūpniecības produkcijas indekss), lai prognozētu IKP ceturkšņu pieauguma tempu. Modeļa specifikācija ir līdzīga Borisa Siliverstova 2012. un 2016. gada pētījumu aprakstītajai (Siliverstovs, Boriss. Are GDP Revisions Predictable? Evidence for Switzerland. *Applied Economics Quarterly* (formerly: *Konjunkturpolitik*), *Duncker & Humblot, Berlin*, vol. 58, issue 4, 2012, pp. 299–326. <https://elibrary.duncker-humblot.com/journals/id/22/vol/58/iss/1630/art/6995/>; Siliverstovs, Boriss. The Franc Shock and Swiss GDP: How Long Does It Take to Start Feeling the Pain? *Applied Economics*, *Taylor & Francis Journals*, vol. 48, issue 36, August 2016, pp. 3432–3441. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00036846.2016.1139678>).

Pastāv arī iespējamība, ka Baltkrievijas politiskās situācijas eskalācija un iespējamā ekonomisko sankciju noteikšana varētu izraisīt kravu pārvadājumu pieprasījuma apsīkumu. Taču IKP pieaugums prognozes periodā varētu būt augstāks, ja Covid-19 medicīniska risinājuma izstrāde būs ātra un veiksmīga, kā arī ja pieejamo Eiropas tautsaimniecības atveseļošanas instrumenta "Nākamās paaudzes ES" līdzekļu izlietojums būs mērķtiecīgs, orientēts uz inovācijām un produktivitātes kāpumu un būtiski nekavēsies.

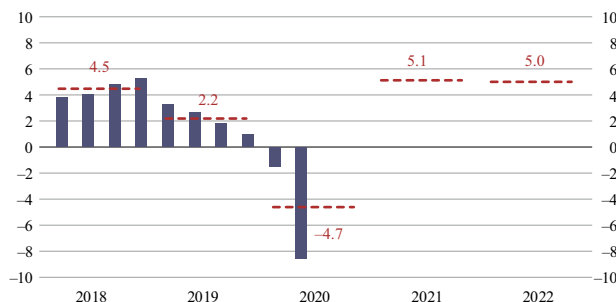
Mazāks, nekā prognozēts, ekonomiskās aktivitātes kritums un būtiski labāka situācija darba tirgū nosaka inflācijas prognozes paaugstināšanu. Gaidāmais 2020. gada inflācijas līmenis ir 0.2% (jūnija prognoze – 0.0%), 2021. gadā sasniedzot 1.4% (jūnija prognoze – 0.2%). Iespēju palielināt prognozes galvenokārt noteica būtiski labāka situācija darba tirgū un straujāks algu kāpums, nekā tika prognozēts. Komponentu dalījumā lielākais

devums inflācijas prognozes paaugstināšanā bija pakalpojumu nozarei. Pašreizējā prognoze izstrādāta, ņemot vērā 2020. gada vidējo naftas cenu (43 ASV dolāri par barelu; jūnijā publicētajā prognozē izmantotā vidējā naftas cena bija 36 ASV dolāri par barelu).

33. attēls

IKP

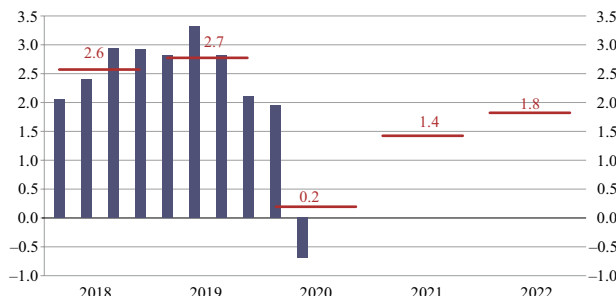
(salīdzināmās cenās; gada pārmaiņas; sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzināti dati; 2020.–2022. gads – Latvijas Bankas prognoze; %)

34. attēls

SPCI

(gada pārmaiņas; 2020.–2022. gads – Latvijas Bankas prognoze; %)

Inflācijas prognožu riski ir sabalansēti. Ja samazinātais PVN vietējiem augļiem un dārzeņiem tomēr tiks saglabāts ilgāk, 2021. gada inflācija var būt par 0.2 procentu punktiem zemāka. Lai gan piegādes ķēžu traucējumu būtiska ietekme uz inflāciju līdz šim nav novērota, kārtējais Covid-19 uzliesmojums varētu pastiprināt loģistikas ierobežojumus, tādējādi palielinot inflāciju.

2. tabula

MAKROEKONOMISKO RĀDĪTĀJU PROGNOZES

Rādītājs	2020	2021	2022
IKP (gada pārmaiņas salīdzināmās cenās; sezonāli un ar kalendāro dienu skaitu izlīdzināti dati; %)	-4.7	5.1	5.0
INFLĀCIJA (gada SPCI; %)	0.2	1.4	1.8
DARBA TIRGUS			
Bezdarbs (% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita)	8.1	7.8	7.2
Nominālā bruto darba alga (gada pārmaiņas; %)	3.9	5.0	5.8
TEKOŠĀ KONTA BILANCE (% no IKP)	2.0	-0.4	-1.8
FISKĀLAIS SEKTORS (% no IKP)			
Valdības parāds	48.0	45.3	45.2
Vispārējās valdības budžeta pārpalikums/deficīts (-)	-4.5	-1.2	-0.7

7. Scenāriju analīze

7.1. Sociālo pabalstu efektivitāte, mazinot ienākumu nevienlīdzību un nabadzību

Motivācija

Augsta ienākumu nevienlīdzība un liels nabadzības riskam¹ pakļauto cilvēku skaits ir aktuālas Latvijas tautsaimniecības problēmas, kas var padarīt sarežģītāku tās turpmāko attīstību. Tas rada nepieciešamību stiprināt sociālās aizsardzības sistēmu, kuras loma nevienlīdzības un nabadzības mazināšanā Latvijā ir daudz mazāka nekā vairākumā ES valstu².

Par nepieciešamību uzlabot nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju situāciju norādījusi arī Latvijas Republikas Satversmes tiesa, kas 2020. gada lēmumos par lietām Nr. 2019-27-03³, Nr. 2019-25-03⁴ un Nr. 2019-24-03⁵ atzinusi garantēto minimālo ienākumu (GMI), trūcīgo personas ienākumu līmeni un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apjomu nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmei un spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra. Šie Satversmes tiesas lēmumi ilustrē to, ka daudzi sociālā atbalsta instrumenti ilgstoši nav pārskatīti. Piemēram, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apjoms un līdz ar to vecuma pensijas bāze nav mainīta kopš 2006. gada (līdz 2019. gadam – 64.03 eiro). Kopš 2009. gada nav pārskatīts arī trūcīgas ģimenes un personas statusa ienākumu sliekšnis (128 eiro). 2014. gadā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts personām ar invaliditāti paaugstināts līdz 64.03 eiro (personām ar invaliditāti kopš bērnības – līdz 106.72 eiro) un ieviesta minimālās pensijas gradācija atbilstoši invaliditātes grupām⁶. Kopumā sociālā atbalsta apjoma pārskatīšanas temps būtiski atpalicis no pārējās tautsaimniecības izaugsmes tempa, tādējādi palielinot attiecīgo iedzīvotāju grupu ienākumu nevienlīdzību un nabadzības risku.

Satversmes tiesas spriedumos uzsvērts, ka nabadzības riskam pakļauto personu, t.sk. personu ar invaliditāti un senioru, situācijas uzlabošana ir viena no valsts prioritātēm. Tādējādi valstij ir pienākums nodrošināt, lai persona ar tai pieejamajiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem varētu apmierināt vismaz savas pamatvajadzības, tādējādi mazinot sociālo nevienlīdzību un veicinot šo personu sociālo iekļaušanu.

Sociālās palīdzības palielināšanas risinājumi ir vairāki, un katram no tiem ir dažādi ietekmes kanāli. Lai to ilustrētu, Latvijas Banka ir novērtējusi dažādu sociālās aizsardzības sistēmas

¹ Šis rādītājs atspoguļo to iedzīvotāju īpatsvaru, kuriem ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir zem 60% no valsts mediānas vērtības.

² Sk. Fadejeva, Ludmila. Ienākumu nevienlīdzība un nabadzība: kur esam un kā uzlabot situāciju. (makroekonomika. lv, Latvijas Banka, 06.12.2019.) 2. attēlu, kas atspoguļo sociālo transfertu lomu ES valstu nevienlīdzības un nabadzības rādītājos: <https://www.makroekonomika.lv/ienakumu-nevienlidziba-un-nabadziba-kur-esam-un-ka-uzlabot-situaciju>. Sk. arī OECD materiālu *Social spending % GDP (indicator)*. doi: 10.1787/7497563b-ne; <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm#indicator-chart>.

³ Satversmes tiesas lieta Nr. 2019-27-03 "Par Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam". Spriedums pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-nosaka-valsts-sociala-nodrosinajuma-pabalsta-apmeru-neatbilst-satversmei/>.

⁴ Satversmes tiesas lieta Nr. 2019-25-03 "Par Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" 2. punkta vārdu "ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 eiro" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam". Spriedums pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-paredz-videjo-ienakumu-limeni-kadu-neparsniedzot-persona-vai-gimene-atzistama-par-trucigu-neatbilst-satversmes-1-un-109-pantam/>.

⁵ Satversmes tiesas lieta Nr. 2019-24-03 "Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam". Spriedums pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/norma-kas-nosaka-garanteto-minimalo-ienakumu-limeni-neatbilst-satversmes-1-un-109-pantam/>.

⁶ Personām ar I invaliditātes grupu, piešķirot valsts nodrošinājuma pabalstu, bāzes vērtībai tika piemērots koeficients 1.3, bet personām ar II invaliditātes grupu – koeficients 1.2.

elementu ietekmi uz rīcībā esošajiem ienākumiem un nabadzības rādītājiem Latvijā, izmantojot EUROMOD mikrosimulāciju modeli¹.

Simulācijas apraksts

Atbilstoši Latvijas Republikas Labklājības ministrijas piedāvājumam analizētas šādas GMI, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un minimālās vecuma un invaliditātes pensijas pārmaiņas.

GMI – 109 eiro pirmajai personai mājāsaimniecībā un 76 eiro katrai nākamajai personai mājāsaimniecībā (esošo 64 eiro vietā). Trūcīgas personas ienākumu līmenis – 272 eiro pirmajai personai mājāsaimniecībā un 190 eiro katrai nākamajai personai mājāsaimniecībā (esošo 128.06 eiro vietā).

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsti. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apjoms pensijas vecuma personām – 109 eiro (esošo 80 eiro vietā). Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apjoms personām ar invaliditāti (strādājošām personām ar invaliditāti kopš bērnības) – 190.40 eiro (I invaliditātes grupai), 163.20 eiro (II invaliditātes grupai) un 136.00 eiro (III invaliditātes grupai) iepriekšējo 159.50 eiro, 147.23 eiro un 122.69 eiro vietā; pārējām strādājošām personām ar invaliditāti – 152.60 eiro (I invaliditātes grupai), 130.80 eiro (II invaliditātes grupai) un 109 eiro (III invaliditātes grupai) iepriekšējo 104 eiro, 96 eiro un 80 eiro vietā; nestrādājošām personām ar invaliditāti – 30% (I invaliditātes grupai) un 20% (II invaliditātes grupai) piemaksa no pabalsta apjoma, kas pienākas strādājošai personai ar attiecīgo invaliditātes grupu). Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts apgādnieka zaudējuma gadījumā – līdz sešu gadu vecumam (ieskaitot) – 136 eiro, no septiņu gadu vecuma – 163 eiro (attiecīgi 107.50 eiro un 129 eiro vietā).

Minimālā vecuma pensija (bāze) – 136 eiro, personām ar invaliditāti kopš bērnības – 163 eiro (attiecīgi 80.00 eiro un 122.69 eiro vietā). Minimālās vecuma pensijas apjomu par katru apdrošināšanas stāža gadu noteikt, piemērojot vecuma pensijas aprēķina bāzei koeficientu 1.1, un par katru nākamo gadu, kas pārsniedz vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo apdrošināšanas stāžu, to palielināt par 2% no minimālās vecuma pensijas aprēķina bāzes.

Minimālā invaliditātes pensija (bāze) – personām ar invaliditāti kopš bērnības – 260.80 eiro (I invaliditātes grupai), 228.20 eiro (II invaliditātes grupai) un 163.00 eiro (III invaliditātes grupai) attiecīgi esošo 196.30 eiro, 171.77 eiro un 122.69 eiro vietā. Pārējām personām ar invaliditāti – 217.60 eiro (I invaliditātes grupai), 190.40 eiro (II invaliditātes grupai) un 136.00 eiro (III invaliditātes grupai) attiecīgi esošo 128 eiro, 112 eiro un 80 eiro vietā.

Novērtējumos vērtēta ietekme uz nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru un Džini koeficientu. Lai instrumentus savstarpēji salīdzinātu, ietekme ilustrē pārmaiņas, ko nodrošinātu papildu 1 milj. eiro budžeta izdevumu attiecīgā instrumenta finansēšanai.

Modeļa simulācija

GMI ir instruments, kas nodrošina lielāko nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvara un ienākumu nevienlīdzības (Džini koeficienta) samazinājumu (sk. 35. att.). Tā kā GMI pabalsts attiecināts uz katru ģimenes locekli, tā ietekme ir īpaši spēcīga mājāsaimniecībās ar bērniem. Savukārt tā ietekme uz pensionāru un cilvēku ar invaliditāti nabadzības rādītājiem ir neliela, jo šo personu vidējie ienākumi ir vidēji lielāki nekā minimālais garantētais ienākums.

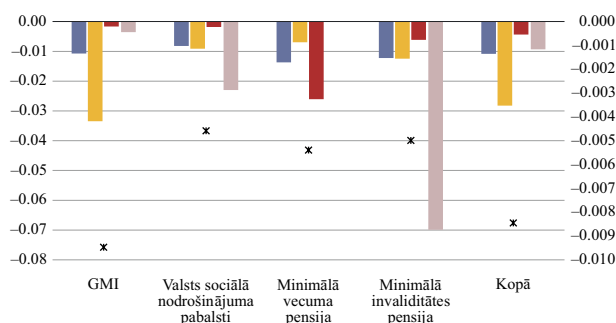
Džini koeficients aprēķināts, izmantojot ekvivalentos rīcībā esošos mājāsaimniecības ienākumus.

¹ EUROMOD ir Eiropas nodokļu-pabalstu mikrosimulācijas modelis, kas veidots un tiek uzturēts Sociālo un ekonomisko pētījumu institūtā (*Institute for Social & Economic Research*; ISER; *University of Essex*) sadarbībā ar nacionālajām ekspertu grupām. Latvijas nacionālā ekspertu grupa ir BICEPS; sk. <https://www.EUromod.ac.uk/about/country-by-country/latvia>.

35. attēls

**NABADZĪBAS RISKAM PAKĻAUTO
IEDZĪVOTĀJU ĪPATSVARA UN DŽINI
KOEFIČIENTA PĀRMAIŅAS**
(uz papildu 1 milj. eiro budžeta izdevumos attiecīgā
instrumenta finansēšanai; procentu punktos)

■ Kopā
■ Bērni
■ Pensionāri
■ Cilvēki ar invaliditāti
✱ Džini koeficients (labā ass)

Piezīme. Ekvivalento rīcībā esošo ienākumu līmenis, no kura rēķināts nabadzības līmenis (60% no mediānas), ir fiksēts bāzes scenārija līmenī, tāpēc rezultāts atspoguļo procentu punktu pārmaiņas cilvēku skaitā mājāsniecībās, kas pakļautas nabadzības riskam, neņemot vērā pārmaiņas nabadzības riska kritērijā scenārijos.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu un minimālo pensiju ietekme uz Džini koeficientu un kopējo nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvaru valstī kopumā ir līdzīga, bet plaši variē iedzīvotāju grupu ietvaros. Minimālās vecuma pensijas palielināšana vairāk samazinātu nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu pensionāru vidū, bet minimālās invaliditātes pensijas celšana – cilvēku ar invaliditāti vidū.

Lai gan valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta devums nabadzības riska mazināšanai ir nosacīti mazāks un ietekmes ziņā šķietami pārklājas ar invaliditātes pensiju, jāņem vērā, ka to saņem citas cilvēku grupas, kuras nevar saņemt invaliditātes vai vecuma pensiju, piemēram, cilvēki bez darba stāža.

Secinājumi

Sociālās politikas instrumentu pārskatīšana ir viens no elementiem ceļā uz mazāku ienākumu nevienlīdzību un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu. Tāpēc, izmantojot EUROMOD mikrosimulāciju modeli, tika aplūkots, kā dažādi sociālās politikas instrumenti ietekmē nevienlīdzības un nabadzības rādītājus Latvijā.

Iegūtie rezultāti kopumā liecina, ka dažādu instrumentu pievilcība ir atkarīga no tā, vai ir mērķis samazināt kopējo nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu, vai sniegt mērķētāku atbalstu kādai sabiedrības grupai. Proti, augstāks GMI līmenis ir efektīvākais kopējā nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanas instruments (būtiski neietekmējot pensionārus un cilvēkus ar invaliditāti). Turpretī minimālā vecuma pensija un minimālā invaliditātes pensija mērķēti palīdz tieši attiecīgajām sabiedrības grupām.

7.2. Darbaspēka nodokļu sloga samazināšana

Motivācija

Darbaspēka nodokļu slogs Latvijā ir augstāks nekā lielā daļā OECD dalībvalstu, t.sk. Lietuvā un Igaunijā. Tā kā darbinieku algas un tām piemērojamie nodokļi ir būtiska uzņēmumu izmaksu sastāvdaļa, augsti darbaspēka nodokļi sadārdzina Latvijā ražoto preču un sniegto pakalpojumu cenas, tādējādi padarot Latvijas uzņēmumus mazāk konkurētspējīgus gan iekšzemē, gan ārvalstīs. Tāpēc 2021. gada budžeta pieņemšanas kontekstā aktualizējies jautājums par darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu.

Darbaspēka nodokļu sloga mazināšanas risinājumi ir vairāki. Turklāt katram no tiem ir dažādi ekonomiskās ietekmes kanāli. Lai to ilustrētu, Latvijas Banka ir novērtējusi dažādu darbaspēka nodokļu sloga samazināšanas risinājumu ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, izmantojot Latvijas fiskālo DSGE modeli¹.

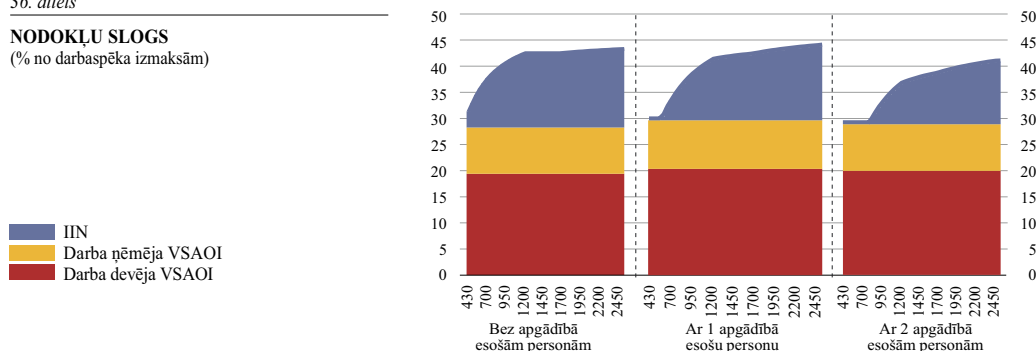
¹ Bušs, Ginters, Grüning, Patrick. *Fiscal Policy and Business Cycle in a Monetary Union*. Latvijas Banka Working Paper (drīzumā).

Simulācija

Latvijā algām lielākoties tiek piemēroti divi nodokļi – iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN) un valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI), kas kopā veido aptuveni 35–45% no darbspēka izmaksām (tai algas daļai, kas pārsniedz 62 800 eiro gadā, piemērojams arī solidaritātes nodoklis). Lielāko sloga daļu veido VSAOI, kas īpaši novērojams zemo algu saņēmējiem un strādājošiem ar apgādībā esošām personām, kuriem atsevišķos gadījumos VSAOI ir vienīgais piemērojamais darbspēka nodoklis (sk. 36. att.).

36. attēls

NODOKĻU SLOGS
(% no darbspēka izmaksām)

Vispirms tiek aplūkoti divi darbspēka nodokļu sloga samazināšanas scenāriji:

- 1) darba devēja VSAOI sloga samazinājums;
- 2) darba ņēmēja VSAOI sloga samazinājums, kura ietekmes kanāli ir identiski IIN sloga samazinājumam.

Abos scenārijos nodokļa slogs tiek samazināts uzreiz un tādā apjomā, lai nodokļa ieņēmumu kritums būtu 1% no IKP. Pēc tam tiek analizēts, kāda ir darbspēka nodokļu sloga samazināšanas ekonomiskā ietekme atšķirīgos darba tirgus apstākļos.

Simulācija tiek veikta ar Latvijas fiskālo DSGE modeli, kurā tiek nošķirti dažādi valdības izdevumu veidi, t.sk. patēriņš, investīcijas, cikliski bezdarba pabalsti un citi transferti divu veidu mājsaimniecībām, kā arī procentu izdevumi. Budžeta ieņēmumi grupēti šādās kategorijās: patēriņa nodoklis, darbspēka ienākuma nodoklis, darba ņēmēju un darba devēju sociālās apdrošināšanas iemaksas un kapitāla ienākuma nodoklis. Valdība var aizņemties gan iekšzēmē, gan ārvalstīs. Modelī iestrādāts algu vienošanās mehānisms ar cikla ietvaros atšķirīgu darba devēju un darba ņēmēju kaulēšanās ietekmi, finanšu akselerators, importa daļa patēriņā, investīcijās un eksportā, kā arī citas Latvijas tautsaimniecību raksturojošas iezīmes. Modelis novērtēts, izmantojot 28 makroekonomiskās, t.sk. deviņas fiskālās, laikrindas.

Scenāriji

1. Nodokļu sloga samazināšana darba devēja vai darba ņēmēja pusē. Samazinot darba devēja VSAOI, tiešā veidā samazinās uzņēmumu ražošanas izmaksas, kas konkurences apstākļos vidējā termiņā atspoguļojas relatīvi zemākās vietējās produkcijas cenās.¹ Tas savukārt palielina konkurētspēju iekšzemes un ārvalstu tirgos.

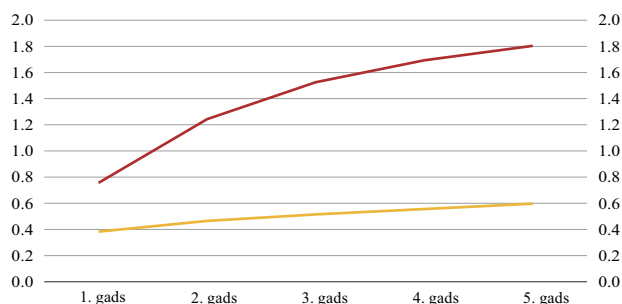
Vienlaikus ar lielāku pieprasījumu uzņēmumi palielina nodarbinātību un investīcijas. Turklāt augošs darbspēka pieprasījums atspoguļojas arī augstākā darbinieku atalgojumā. Tādējādi nodarbinātības un atalgojuma kāpuma rezultātā aug mājsaimniecību ienākumi un patēriņš. Ja nodoklis tiek samazināts apstākļos, kad brīvu darbaroku netrūkst, ietekme uz nodarbinātību un IKP ir būtiska. Vidējā termiņā (piecu gadu laikā) darba devēja VSAOI likmes samazinājums palielinātu Latvijas IKP par 1.8% (sk. 37. att.).

¹ Lai gan īstermiņā pastāv cenu frikcija, kuras dēļ ne visi uzņēmumi uzreiz samazina cenas (modelī tā ir novērtēta), laika gaitā līdzīgu preču ražotāju un pakalpojumu sniedzēju konkurence radīs lejupvērstu spiedienu uz ražotāju cenām.

37. attēls

DARBASPĒKA NODOKĻU SLOGA SAMAZINĀŠANAS PAR 1% NO IKP KUMULATĪVĀ IETEKME UZ IKP
(novirze; %)

— Darba devēja VSAOI
— Darba ņēmēja VSAOI

Savukārt, samazinot darba ņēmēja VSAOI (un IIN¹), uzņēmumu ražošanas izmaksas tiešā veidā nemainās, tāpēc vietējās produkcijas konkurētspējas pieaugums nav vērojams. Šajā scenārijā zemāks darbaspēka nodokļu slogs atspoguļojas augstākos strādājošo pēcnodokļu ieņēmumos, kas veicina privātā patēriņa pieaugumu (un zināmā mērā veicina arī investīcijas). Tomēr, tā kā liela daļa patēriņa un investīciju preču tiek importētas, ietekme uz nodarbinātību un IKP vidējā termiņā ir būtiski zemāka nekā tad, ja tiek īstenota darba devēja darbaspēka nodokļu sloga samazināšana.

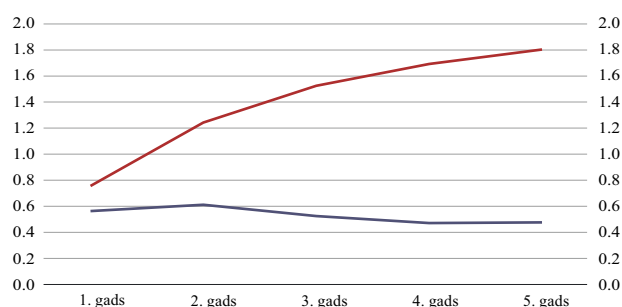
2. Kad īstenot darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu? Veiktajos aprēķinos izdarīts pieņēmums, ka VSAOI sloga samazināšana īstenota laikā, kad brīvu darbaroku netrūkst (augsta bezdarba apstākļi), piemēram, ekonomiskās recesijas periodā. Šādos apstākļos darba ņēmējam ir mazas iespējas kaulēties par algas pieaugumu, tādējādi no nodokļu sloga samazināšanas lielākoties iegūst darba devējs. Savukārt uzņēmumu savstarpējās konkurences dēļ nodokļu sloga samazināšanas guvums atspoguļojas arī lētākā vietējā produkcijā, kas uzlabo konkurētspēju vietējā un ārvalstu tirgū un vairo pozitīvo ietekmi uz nodarbinātību un patēriņu.

Turpretī, ja darba devēja VSAOI samazinājums tiek īstenots darbaroku trūkuma apstākļos (zema bezdarba apstākļi), darba devēju centieni palielināt nodarbinātību rada augšupvērstu spiedienu uz darbaspēka izmaksām.² Tādējādi ietekme uz konkurētspēju un IKP ir krietni mazāka (sk. 38. att.).

38. attēls

DARBA DEVĒJA VSAOI SLOGA SAMAZINĀŠANAS PAR 1% NO IKP KUMULATĪVĀ IETEKME UZ IKP
(novirze; %)

— Augsts bezdarbs
— Zems bezdarbs

3. Vai darba devēja VSAOI samazināt uzreiz vai pakāpeniski? Veiktajos aprēķinos izdarīts pieņēmums, ka nodokļa sloga samazināšana veikta vienā solī. Ja pārmaiņas tiktu īstenotas pakāpeniski, piemēram, četru gadu laikā (katru gadu ieņēmumu kritums pieaugtu par 0.25% no IKP), ekonomiskais guvums būtu mazāks. Tā kā ekonomiskā aktivitāte pamazām atjaunosies, darbaspēka izmaksu elastīgums pret situāciju darba tirgū pakāpeniski augs, tāpēc saruks arī katra nākamā VSAOI sloga mazināšanas soļa efektivitāte (sk. 39. att.).

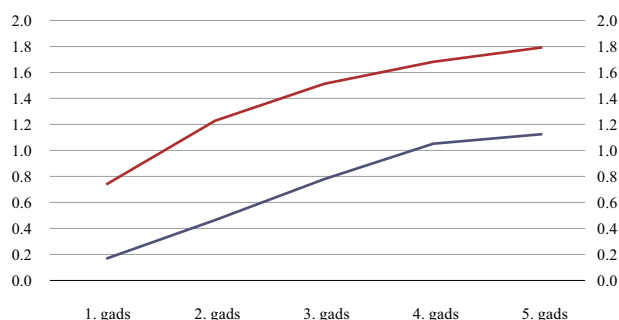
¹ Lai gan IIN ietekmes kanāli ir tie paši, dažādu sabiedrības grupu pēcnodokļu ieņēmumu pieaugums ir atšķirīgs (piemēram, zemāks strādājošiem ar apgādībā esošām personām un lielāks pensionāriem).

² Šajā gadījumā izmantots darba ņēmēja kaulēšanās spēju elastīgums pret darba tirgus situāciju, kas novērtēta Latvijas datus; sk. Bušs, Ginters, Grüning, Patrick. *Fiscal Policy and Business Cycle in a Monetary Union*. Latvijas Banka Working Paper (drīzumā).

39. attēls

**DARBA DEVĒJA VSAOI SLOGA
SAMAZINĀŠANAS PAR 1% NO IKP
KUMULATĪVĀ IETEKME UZ IKP, JA IR
DAŽĀDS PĀRMAIŅU IEVIEŠANAS TEMPS**
(novirze; %)

— Uzreiz
— Pakāpeniski 4 gados

Secinājumi

Latvijas Bankas aprēķini kopumā liecina, ka, VSAOI sloga samazināšana pozitīvi ietekmē ekonomisko izaugsmi. Lielākā ietekme uz tautsaimniecību ir tad, ja:

- tiek samazināts darba devēja VSAOI slogs;
- VSAOI samazināšana notiek vidē, kurā ir brīvas darbarokas (augsta bezdarba apstākļos);
- VSAOI samazināšana tiek veikta uzreiz, nevis pakāpeniski.

Tāpēc, ņemot vērā Covid-19 pandēmijas radīto ekonomiskās aktivitātes kritumu un bezdarbnieku skaita pieaugumu, pašlaik ir piemērots brīdis, lai samazinātu darbaspēka nodokļu slogu.

Tomēr darbaspēka nodokļu sloga samazināšana nozīmētu arī mazākus nodokļu ieņēmumus, bet pat ar to pašreizējo apjomu ir grūti nodrošināt visu valsts funkciju adekvātu finansējumu. Tāpēc darbaspēka nodokļu samazināšana būtu jāīsteno vienlaikus ar nodokļu ieņēmumus palielinošiem pasākumiem. Latvijas tautsaimniecībai draudzīgākais risinājums būtu nodokļu sloga pārvešana no darbaspēka nodokļiem uz patēriņa nodokļiem.

Papildinformācija

Vispārējās piezīmes

Izdevuma "Makroekonomisko Norišu Pārskats" (2020. gada septembris, Nr. 31) sagatavošanā izmantota līdz 2020. gada 25. septembrim pieejamā informācija.

Izdevumā "Makroekonomisko Norišu Pārskats" (2020. gada septembris, Nr. 31) izmantota CSP, ECB, Valsts kases, AS "Nasdaq Riga", *Euribor-EBF* un Latvijas Bankas informācija.

Grafiskos attēlus sagatavojot, izmantota EK (1., 2., 22.–24. un 31. att.), *Bloomberg* (3.–6., 15. un 30. att.), *Reuters* (7. att.), Latvijas Bankas (3., 8.–13., 26. un 28.–39. att.), CSP (8., 16.–21., 23., 25.–29., 33. un 34. att.), Valsts kases (14. att.) un NVA (26. att.) informācija.

Sākot ar šo 2019. gada decembra izdevumu, statistiskās informācijas tabulas sagatavojot, izmantota tikai Latvijas Bankas informācija.

Dažos gadījumos skaitļu noapaļošanas rezultātā komponentu summa atšķiras no kopsummas.

FOB cena ir preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz eksportētājvalsts robežai.

CIF cena ir preces cena, kuru veido preces vērtība, ieskaitot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz importētājvalsts robežai.

Tabulās apzīmējums "-" nozīmē, ka attiecīgajā periodā nav darījumu, un apzīmējums "x" – dati nav pieejami, rādītājus nav iespējams aprēķināt vai respondentu skaits ir nepietiekams datu publicēšanai.

Nauda un banku darbība

Monetāro rādītāju aprēķinā tiek iekļauti Latvijas Bankas bilances dati un pārējo MFI bilanču pārskatu informācija, kas tiek sagatavota saskaņā ar Latvijas Bankas noteikto metodoloģiju (sk. Latvijas Bankas 2014. gada 16. maija noteikumus Nr. 132 "Monetāro finanšu iestāžu "Mēneša bilances pārskata" sagatavošanas noteikumi").

Izdevumā izmantoti šādi termini.

MFI – finanšu sabiedrības, kas veido naudas emisijas sektoru. Latvijā MFI ir Latvijas Banka, kredītiestādes u.c. MFI saskaņā ar Latvijas Bankas sagatavoto "Latvijas Republikas monetāro finanšu iestāžu sarakstu". ES MFI ietver ECB, eiro zonas valstu centrālās bankas, kredītiestādes un citas MFI (naudas tirgus fondus) saskaņā ar ECB publicēto MFI sarakstu.

Ne-MFI – vienības, kuras nav MFI.

Finanšu iestādes – citi finanšu starpnieki, izņemot apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondus (CFS), finanšu palīgsabiedrības, apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondus.

CFS – finanšu sabiedrības, kuras iesaistītas galvenokārt finanšu starpniecībā, uzņemoties tādas saistības, kas nav valūta, noguldījumi un noguldījumu aizstājēji no klientiem, kas nav MFI, vai apdrošināšanas tehniskās rezerves. CFS ir kreditēšanā iesaistītās sabiedrības (piemēram, finanšu līzings sabiedrības, faktūrkreditēšanas sabiedrības, eksporta vai importa finansēšanas sabiedrības), ieguldījumu fondi, ieguldījumu brokeru sabiedrības, finanšu instrumentsabiedrības (*financial vehicle corporations*), finanšu pārvaldītājsabiedrības, riska kapitāla sabiedrības (*venture capital corporations*). CFS datus tiek iekļauti arī finanšu palīgsabiedrību dati.

Finanšu palīgsabiedrības – finanšu sabiedrības, kuras iesaistītas galvenokārt finanšu palīgdarbībās, t.i., darbībās, kuras cieši saistītas ar finanšu starpniecību, bet nav finanšu starpniecība, piemēram, ieguldījumu brokeri, kas neveic finanšu starpniecības pakalpojumus savā vārdā, sabiedrības, kas nodrošina finanšu tirgu infrastruktūru, finanšu institūciju un finanšu tirgu centrālās uzraudzības iestādes, ja tās ir atsevišķas institucionālas vienības.

Latvijā par finanšu palīgsabiedrību uzskatāma arī FKTK un AS "Nasdaq Riga". Finanšu palīgsabiedrību dati tiek iekļauti CFS datos.

Nefinanšu sabiedrības – saimnieciskās vienības, kuras veic preču ražošanu vai sniedz nefinansiālus pakalpojumus nolūkā gūt peļņu vai citus augļus.

Mājsaimniecības – fiziskās personas vai fizisko personu grupas, kuru pamatdarbība ir patēriņš un kuras ražo preces un pakalpojumus vienīgi pašu patēriņam, kā arī mājsaimniecības apkalpojošās bezpeļņas organizācijas. Latvijā mājsaimniecību sektorā iekļaujami arī individuālā darba veicēji, ja viņi nav reģistrējuši savu darbību Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra komercreģistrā.

Neakciju vērtspapīru turējumi – finanšu aktīvi, kuri ir uzrādītāja instrumenti, parasti ir apgrozāmi, tos tirgo otrreizējos tirgos vai par tiem tirgū var saņemt atlīdzību un kuri negarantē to turētājam nekādas īpašuma tiesības uz institucionālo vienību, kas šos finanšu aktīvus emitējusi.

Saskaņā ar ECB metodoloģiju tiek publicēta šāda informācija:

1) MFI (izņemot Latvijas Banku) kopsavilkuma bilance, t.i., Latvijas MFI, izņemot Latvijas Banku, saskaņoto bilanču summa (3. tabula);

2) monetārie rādītāji un papildu rādītāji (2. tabula), kas atspoguļo Latvijas devumu eiro zonas M3 un atbilstošajos bilances posteņos. Tie iegūti no MFI konsolidētās bilances. Tiek aprēķināts un publicēts Latvijas devums šādos monetārajos rādītājos:

– visās valūtās MFI uz nakti veiktajos noguldījumos;

– visās valūtās veiktajos noguldījumos ar brīdinājuma termiņu par izņemšanu līdz 3 mēnešiem ieskaitot (īstermiņa krājnoguldījumos), kā arī visās valūtās veiktajos noguldījumos MFI ar noteikto termiņu līdz 2 gadiem ieskaitot (īstermiņa termiņnoguldījumos);

– *repo* darījumos, MFI emitētajos parāda vērtspapīros ar termiņu līdz 2 gadiem ieskaitot un naudas tirgus fondu akcijās un daļās.

Tiek publicēti arī Latvijas Bankas monetārie rādītāji (1. tabula), kas ietver nacionālo devumu eiro zonas naudas bāzē un atbilstošos bilances posteņus.

Ievērojot to, ka Latvijas Banka apkopo plašāku informāciju, papildus tiek publicēta:

1) MFI konsolidētā bilance, kas iegūta, aprēķinot Latvijas MFI kopsavilkuma bilances pozīciju saldo (4. tabula). Sakarā ar to, ka uzskaites paņēmieni mazliet atšķiras, MFI savstarpējo posteņu summa ne vienmēr ir vienāda ar nulli, tāpēc atlikums tiek ietverts MFI savstarpējo saistību pārsniegumā;

2) MFI (izņemot Latvijas Banku) atsevišķas mēneša bilances pārskata pozīcijas valstu grupu dalījumā (5. tabula);

3) Latvijas finanšu iestāžu, nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību noguldījumu MFI (izņemot Latvijas Banku) termiņstruktūru un noguldījumu veidus, t.sk. *repo* darījumus, raksturojošā informācija (6. un 7.abc tabula), kā arī valdības un nerezidentu noguldījumus raksturojošā informācija (7.d tabula);

4) MFI (izņemot Latvijas Banku) Latvijas finanšu iestādēm, nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām izsniegto kredītu termiņstruktūru un kredītu veidus raksturojošā informācija (8., 9.ab un 10. tabula), kā arī valdības un nerezidentu kredītus raksturojošā informācija (9.c tabula);

5) MFI (izņemot Latvijas Banku) vērtspapīru turējumus raksturojošā informācija (11. tabula).

Procentu likmes

Procentu likmju aprēķinā tiek iekļauta MFI pārskatu informācija, kas tiek sagatavota saskaņā ar Latvijas Bankas 2014. gada 16. maija noteikumiem Nr. 133 "Monetāro finanšu iestāžu procentu likmju pārskatu sagatavošanas noteikumi". Izmantojot šajos noteikumos ietvertu metodoloģiju, Latvijas Republikā reģistrētajām kredītiestādēm, ārvalstu kredītiestāžu filiālēm un atsevišķām krājaizdevu sabiedrībām jāsniedz informācija par noguldījumu un kredītu procentu likmēm, kas tiek piemērotas darījumos ar rezidentu nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām.

Tiek apkopota Latvijas Republikā reģistrēto kredītiestāžu, ārvalstu kredītiestāžu filiāļu un krājaizdevu sabiedrību sniegtā informācija par noguldījumu un kredītu procentu likmēm, kas tiek piemērotas darījumos ar nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām (12.ab tabula). Procentu likmju statistika tiek apkopota par jaunajiem darījumiem un darījumu atlikumiem. Visas procentu likmju statistikā ietvertās likmes ir vidējās svērtās procentu likmes. Procentu likmju statistikas sagatavošanā kredītiestādes izmanto nolīgto gada likmi (*annualised agreed rate*; AAR) vai šauri definēto efektīvo likmi (*narrowly defined effective rate*; NDER) un efektīvo gada izmaksu procentu likmi (*annual percentage rate of charge*; APRC). AAR vai NDER likmes aprēķins kredītiestādēm jāizvēlas, pamatojoties uz līguma nosacījumiem. NDER var aprēķināt jebkuram noguldījumam vai aizdevumam. Kredītiem mājāsaimniecībām mājokļa iegādei un patēriņa kredītiem papildus AAR vai NDER uzrādīta arī APRC.

Noguldījumu uz nakti un noguldījumu ar brīdinājuma termiņu par izņemšanu jauno darījumu un atlikumu procentu likmes sakrīt.

No jauna izsniegto kredītu procentu likmes tiek atspoguļotas saskaņā ar līgumā noteikto procentu likmes darbības sākotnējo periodu. Savukārt norēķinu konta debeta atlikuma (*overdraft*) procentu likmes tiek uzrādītas šā kredīta atlikumam.

Atspoguļojot mājāsaimniecībām izsniegto patēriņa un pārējo kredītu ar termiņu līdz 1 gadam un nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu ar termiņu līdz 1 gadam procentu likmes, tiek ietvertas norēķinu konta debeta atlikuma procentu likmes.

Kredītu procentu likmes iekšzemes starpbanku tirgū (14. tabula) tiek atspoguļotas kā vidējās svērtās jauno darījumu procentu likmes, apkopojot kredītiestāžu iesniegto informāciju, kas sagatavota atbilstoši Latvijas Bankas metodoloģijai (sk. Latvijas Bankas 2013. gada 16. maija noteikumus Nr. 102 "Naudas tirgus darījumu pārskata" sagatavošanas noteikumi").

Valūtas darījumi un valūtu kursi

Ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas darījumus raksturojošā informācija tiek apkopota, izmantojot Latvijas Bankas metodoloģiju (sk. Latvijas Bankas 2009. gada 13. maija noteikumus Nr. 36 "Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas noteikumi" un Latvijas Bankas 2013. gada 16. maija noteikumus Nr. 101 "Ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas pārskatu sagatavošanas noteikumi"). Galvenie ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas darījumi (16. tabula) ietver skaidrā un bezskaidrā naudā veiktos kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu darījumus, kas atspoguļoti darījuma veidu, darījuma partneru un darījuma valūtu dalījumā. Savukārt ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana bezskaidrā naudā (17. tabula) ietver bezskaidrā naudā veiktos kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu darījumus, kas atspoguļoti nozīmīgāko valūtu dalījumā.

Vidējie svērtie ārvalstu valūtu skaidrās naudas darījumu maiņas kursi (18. tabula) apkopoti, izmantojot kredītiestāžu un ārvalstu kredītiestāžu filiāļu, kā arī valūtas maiņas iestāžu sniegto informāciju.